

"Ιστορική αναδρομή στους Βαλκανικούς Πολέμους και ειδικότερα στη μάχη του Κιλκίς με την συμπλήρωση των 100 χρόνων απ' αυτήν"

ΤΜΗΜΑ Γ3 ΤΟΥ 1^{ου} ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΙΛΚΙΣ 2012-2013

Είμαστε οι μαθητές του τμήματος Γ3 του πρώτου Γυμνασίου Κιλκίς και θα σας ξεναγήσουμε στα γεγονότα από τους Μακεδονικούς αγώνες μέχρι και τη Μάχη του Κιλκίς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

- 1. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ
- ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ
- ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΟΥ
- 2. ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟ
- ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ
- ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΠΑΥΛΗ ΤΟΨΙΝ
- ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
- ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ – ΘΡΑΚΗΣ
- 3. Β' ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ
- ΜΑΧΗ ΚΙΛΚΙΣ-ΛΑΧΑΝΑ
- ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ
- ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΗ ΛΑΦ ΚΙΛΚΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΜΕ ΘΕΜΑ «ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ»
- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΗΜΕΡΗ ΕΚΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΚΑΣΤΟΡΙΑ

1.ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ

Ο Μακεδονικός αγώνας υπήρξε ένας κρίκος στην αλυσίδα των εξεγέρσεων για την απελευθέρωση της Μακεδονίας από τον τουρκικό ζυγό, με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό την προσπάθεια να παρεμποδιστεί η βουλγαρική διείσδυση στη Μακεδονία, που άρχισε με το σχίσμα της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας κατά το έτος 1870 και τη δημιουργία της βουλγαρικής Εξαρχίας.

Οι Βούλγαροι από το 1870 με ιερείς και δασκάλους επιδίωκαν να αποσπάσουν από το Πατριαρχείο τους χριστιανικούς πληθυσμούς της, αφού τα χρόνια εκείνα «πατριαρχικός» σήμαινε Έλληνας και «εξαρχικός» Βούλγαρος. Οι Μακεδόνες ανταπάντησαν πολλαπλασιάζοντας τα ελληνικά σχολεία και τις εκκλησίες και έτσι για 33 χρόνια (1870-1903), ο αγώνας πήρε τη μορφή ενός σφοδρού εκκλησιαστικού και εκπαιδευτικού ελληνοβουλγαρικού ανταγωνισμού. Θερμοουργοί του από ελληνικής πλευράς αναδείχτηκαν οι κατά τόπους μητροπολίτες και πρόξενοι.

Στις 20 Ιουλίου του 1903 οι Βούλγαροι κήρυξαν στη βόρεια Μακεδονία την επανάσταση του Ίλιντεν και την αιματοκύλησαν. Το δράμα των μακεδόνων συγκλόνισε τότε τον ελληνισμό. Τον αφύπνισε και τον έθεσε σε συναγερμό.

Ο ηρωικός θάνατος του Παύλου Μελά, του θρυλικού καπετάνιου Μίκη Ζέζα, στις 13 Οκτωβρίου του 1904 στη Στάτιστα Καστοριάς, επέσπευσε τα γεγονότα. Από κάθε μεριά της ελληνικής πατρίδας, ένοπλα σώματα καταφθάνουν στη Μακεδονία στελεχωμένα από ψυχωμένους άντρες, εκδικητές των βουλγαρικών ανομημάτων, τα οποία υπερίσχυσαν των Βουλγάρων. Πρωτοπόροι όμως στάθηκαν οι εμπειροπόλεμοι Κρητικοί και Μανιάτες, αλλά και δεκάδες αξιωματικοί του ελληνικού στρατού, οι οποίοι ένωσαν τον πατριωτικό ενθουσιασμό τους με εκείνο τον γηγενών μακεδόνων αγωνιστών, όλων των κοινωνικών τάξεων των ηλικιών και των φύλων και όλοι μαζί, με το πύρωμα της καρδιάς και το αίμα τους έγραψαν την ένοπλη φάση του Μακεδονικού Αγώνα (1904 – 1908) και απέτρεψαν τον εκβουλγαρισμό της Μακεδονίας.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΟΥ

Ήταν απ' την Κύπρο. Είχε γεννηθεί στην Πάφο, πολύ κοντά στο χωριό του Μακάριου και είχε φύγει από εκεί παιδάκι αμούστακο, για να πάει στη Μακεδονία και να πολεμήσει πλάι στον Παύλο Μελά. Οι Τούρκοι όμως δεν του έδωσαν αυτή τη χαρά. Η σφαίρα του 1904, που είχε σβήσει απ' τη ζωή τον Μελά είχε σβήσει και τις ελπίδες του καπετάν - Γιώργη να γνωρίσει τον αρχηγό του — όπως τον έλεγε τον Μελά.

Ο αρχηγός είχε πεθάνει, ο αγώνας όμως συνεχιζόταν. Ο καπετάν Γιώργης έμεινε στη Μακεδονία, έκανε δική του ομάδα, πολέμησε και τραυματίστηκε άπειρες φορές! Πέντε σφαίρες στο πόδι, δυο στο χέρι, μια στην πλάτη...

Στα '12-'13 πάλι πρώτος και καλύτερος ο καπετάν Γιώργης απελευθέρωσε τη Μυτιλήνη και τραυματίστηκε για δέκατη ή για ενδέκατη φορά...

«Θα μείνεις 40 μέρες στο κρεβάτι!» του είπε ο γιατρός...

Ο καπετάν Γιώργης, είπε ναι, αλλά όταν έμαθε ότι ο λόχος του ξεκινούσε για το Μπιζάνι, έσκισε την αναρρωτική άδεια και κρύφτηκε στο αμπάρι του καραβιού.

«Είσαι τρελός;» τον ρώτησε ο λοχαγός του όταν τον ανακάλυψε «Πρέπει να πάω στο Μπιζάνι κύριε λοχαγέ» είπε γελαστά ο καπετάν Γιώργης. «Με προστάζει η Ιστορία...».

Πάντα μιλούσε γελαστά ο καπετάν Γιώργης, ακόμα και όταν έλεγε τα πιο σοβαρά πράγματα. Πολέμησε στο Μπιζάνι και μετά τελείωσαν οι Βαλκανι-

κοί πόλεμοι του είπε ο Βενιζέλος που τον ήξερε προσωπικά: «Καπετάνιε, πρέπει να μείνεις στη Μακεδονία. Σε χρειάζεται...».

Και ο καπετάν Γιώργης, γελαστός στρατιώτης στον Πόλεμο και στην Ειρήνη, έμεινε στη Μακεδονία. Αγόρασε γη, αγόρασε και μερικά ζώα, το 1920 έκανε και μια μελέτη την οποία υπέβαλε στο υπουργείο Γεωργίας «Διά την προαγωγή της κτηνοτροφίας εις τόν νομόν Κιλκίς...».

Χθες πολεμούσε τους Τούρκους τώρα πολεμούσε για τις αγελάδες και τα μοσχάρια. Ο καπετάν - Γιώργης είχε ένα ωραίο, σωστό, καθαρά μυαλό. Ήξερε πάντα να πολεμά για το σωστό πράγμα τη σωστή ώρα. Όταν πήρε φωτιά το Κυπριακό, ο καπετάν Γιώργης πήγε και βρήκε τον Μακάριο. «Άσε με αρχηγέ να πολεμήσω στην Κύπρο» του είπε. Έλεγε αρχηγό τον Μακάριο όπως έλεγε πριν 60

χρόνια και τον Παύλο Μελά. «Με προστάζει η Ιστορία...». Αλλά ο Μακάριος τον χτύπησε γελαστά στην πλάτη. «Άσε καπετάν Γιώργη» του είπε «Δεν είναι ώρα ακόμη...». Και πρόσθεσε: προφητικά: «Αν χρειαστεί θα πολεμήσουμε μια μέρα μαζί...».

Και πολέμησαν... Τη μέρα που μαχόταν για τη ζωή του ο Μακάριος, πλάι του, πολέμησε για τη δική του ο καπετάν Γιώργης. Και πέθαναν μαζί, με διαφορά μερικών ωρών – ο ένας στην Κύπρο και ο άλλος στο Κιλκίς...

Τις φωτογραφίες και τα έγγραφα αυτά προμηθευτήκαμε από την εν ζωή κόρη του Γεώργιου Αργυρίου κα. Χρύσα την οποία επισκεφτήκαμε στο σπίτι της στη Ποταμιά Κιλκίς.

2.ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟ

Η μάχη του Σαρανταπόρου ή μάχη των στενών της Πέτρας αποτελεί την πρώτη πολεμική επιχείρηση της Ελλάδας στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Έλαβε χώρα στις 9 Οκτωβρίου του 1912 στα στενά του Σαρανταπόρου. Μετά τη σύγκρουση της πρώτης μέρας, οι τουρκικές δυνάμεις συμπύχθηκαν προς τα Σέρβια, αφήνοντας στα χέρια του ελληνικού στρατού αρκετό υλικό και λίγους αιχμαλώτους. Οι ελληνικές δυνάμεις έπειτα από ισχυρή αντίσταση των τουρκικών δυνάμεων, πέτυχαν μια σημαντική νίκη η οποία άνοιξε το δρόμο για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Σύμφωνα με τον τύπο της εποχής, το πρωί της 9^{ης} Οκτωβρίου 1912 ο Ελληνικός στρατός προέλασε στην διάβαση του Σαρανταπόρου την οποία οι Τούρκοι εγκατέλειψαν φοβούμενοι μην κυκλωθούν και υποχώρησαν προς τα Σέρβια. Οι πρώτες ελληνικές προφυλακές έφτασαν στα στενά της Πέτρας στις 10π.μ. Οι πρώτοι πυροβολισμοί έπεσαν από την πλευρά των Τούρκων οι οποίοι είχαν αποφασίσει να αντισταθούν εκεί. Όταν κατέφθασε και ο υπόλοιπος ελληνικός στρατός ανεπτύχθη σε θέση μάχης και άρχισε να βάλλει κατά των τούρκικων θέσεων, ενώ ταυτόχρονα έβαλε και το ελληνικό πυροβολικό. Η μάχη διεκόπη την νύχτα και συνεχίστηκε και την επόμενη μέρα. Μετά την κατάληψη της γέφυρας άρχισε και η υποχώρηση των

Τούρκων προς τα Σέρβια. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας οι Τούρκοι υποχωρούν προς την Κοζάνη καταδιωκόμενοι από τον ελληνικό στρατό. Στις 11 Οκτωβρίου η μάχη είχε λήξει και το απόγευμα οι ελληνικές οπισθοφυλακές έμπαιναν στα Σέρβια απελευθερώνοντάς τα και τυπικά. Στα Σέρβια εγκαταστάθηκε προσωρινά το Στρατηγείο και το γενικό επιτελείο.

ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ

Ο τουρκικός στρατός στο ελληνικό μέτωπο, αφού δεν συγκράτησε τις δυνάμεις του στα στενά του Σαρανταπόρου και κατάφερε μόνο να δημιουργήσει προβλήματα προέλασης στους Έλληνες στη Δυτική Μακεδονία, συγκεντρώθηκε στα

Γιαννιτσά, όπου και οχυρώθηκε, θεωρώντας και σωστά ότι η Θεσσαλονίκη δεν ήταν δυνατόν να κρατηθεί έξω από τα τείχη της. Η στρατηγική θέση των Γιαννιτσών -οι χαμηλοί λόφοι που λειτουργούν ως άριστα εμπόδια άμυνας καθώς και η παρακείμενη λίμνη- έκανε υποχρεωτική την πορεία των αντιπάλων σε ένα στενό σχετικά χώρο και ενισχύθηκε περισσότερο με μονάδες πυροβολι-

κού. 25.000 τουρκικού στρατού και 30 πυροβόλα περίμεναν τους Έλληνες (με δύναμη πέντε μεραρχιών, από τις οποίες έλαβαν μέρος στη μάχη οι τέσσερις) που προήλαυαν από τη Βέροια. Η μάχη ξεκίνησε την 19η Οκτωβρίου και διήρκεσε δυο ημέρες.

Οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις έπρεπε να περάσουν μία γέφυρα στο ρέμα της Μπάλιτζας, που ήταν ήδη στοχοποιημένη από τον αντίπαλο. Υπό καταρρακτώδη βροχή, τα ελληνικά συντάγματα είχαν πολλές απώλειες και δυσκολίες στην ανάπτυξη. Έως το βράδυ, που αναγκάστηκαν να το περάσουν επί τόπου, συμπληρώθηκε η ανάπτυξη του πυροβολικού και έγιναν διορθωτικές κινήσεις υπερκέ-

ρασης από την πλευρά των βορειοδυτικών λόφων πάνω από τα Γιαννιτσά. Η έφοδος του ελληνικού στρατού ήταν ορμητική και μέσα στο πρωί της 20ης, η νίκη ήταν γεγονός. Οι απώλειες ήταν βαριές. Οι απώλειες των Τούρκων ήταν τριπλάσιες. Στην πόλη είχε ξεσπάσει πυρκαγιά. Όμως, ο δρόμος για την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης ήταν πλέον ανοιχτός.

Η μάχη των Γιαννιτσών. Η μάχη ξεκίνησε την 19η Οκτωβρίου και διήρκεσε δυο ημέρες.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΑΥΛΗ ΤΟΨΙΝ ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η Θεσσαλονίκη που αλώθηκε από τους Οθωμανούς το 1430, μετά την κήρυξη του Α' Βαλκανικού είχε την ευκαιρία να απελευθερωθεί. Τον Οκτώβριο του 1912, μετά την κήρυξη του Α' Βαλκανικού πολέμου με συμμάχους της Ελλάδας την Σερβία και την Βουλγαρία εναντίον της καταρρέουσας Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ο ελληνικός στρατός εφορμώντας από τη Λάρισα βόρεια, απελευθέρωσε την Ελασσόνα, την Κατερίνη, την Βέροια. Αρχηγός του ελληνικού στρατού ήταν ο διάδοχος Κωνσταντίνος και πρωθυπουργός ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, γνωρίζοντας ότι οι Βούλγαροι ήδη κατέλαβαν την Καβάλα και τις Σέρρες, θέλησε να προχωρήσει ο στρατός προς ανατολάς, προκειμέ-

νου να προλάβει την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, ενώ η βασιλική οικογένεια επιθυμούσε να προχωρήσει ο στρατός βόρεια, προς απελευθέρωση του Μοναστηριού, για να προλάβει τους Σέρβους που κατέβαιναν νότια. Ο Βενιζέλος, με την διπλή ιδιότητα του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εθνικής Αμύνης, ήρθε σε ρήξη με το παλάτι και επέμεινε στην άποψή του, στέλνοντας τηλεγράφημα στον

αρχηγό του Στρατού Κωνσταντίνο να στραφεί ανατολικά προς Θεσσαλονίκη χωρίς να χάνει χρόνο.

Πραγματικά, ο ελληνικός στρατός, μετά την απελευθέρωση της Βέροιας, στις 20 Οκτωβρίου πολιορκεί την πόλη των Γιαννιτσών και κατορθώνει και διασπά το τουρκικό μέτωπο και εισέρχεται στα Γιαννιτσά. Οι Τούρκοι, οπισθοχωρούν προς την Θεσσαλονίκη. Προκειμένου να καθυστερήσουν τον ελληνικό στρατό, καταστρέφουν τις γέφυρες του Λουδία, του Αξιού και του Γαλλικού. Αγγελιαφόροι αναφέρουν ότι η 2η βουλγαρική Μεραρχία βρίσκεται στην πεδιάδα του Λαγκαδά.

Ο Αξίος ήταν τεράστιος και αδιάβατος. Τη νύχτα της 23ης προς 24η Οκτωβρίου οι ελληνικές εμπροσθοφυλακές απελπίζονται καθόσον η κατασκευή γέφυρας απαιτεί τουλάχιστον τρεις μέρες και υλικά δεν υπάρχουν. Η Θεσσαλονίκη κινδυνεύει να χαθεί διαπαντός. Σε μια κίνηση απόγνωσης, στρατιώτες απευθύνονται στα γύρω χωριά, τα Μάλγαρα, τα Κύμινα, τη Χαλάστρα και τη Σίνδο. Η ανταπόκριση των κατοίκων είναι άμεση. Χιλιάδες άνθρωποι προσφέρουν ό,τι ξύλινο υπάρχει στο σπίτι τους και στο βίος τους, τις βάρκες τους, τα ξύλινα βαρέλια, τις πόρτες από τα σπίτια τους, ακόμα και τις κάσες. Δου-

λεύουν ασταμάτητα χιλιάδες κόσμου και στρατιωτών, άπνιοι, και το πρωί της 24ης Οκτωβρίου η γέφυρα είναι έτοιμη.

Η διάβαση των ποταμών κρατάει μέχρι το πρωί της 26ης Οκτωβρίου, και από το μεσημέρι της ίδιας μέρας, οι προφυλακές της 7ης Μεραρχίας είναι ορατές πλέον από τους πανικόβλητους επιζήσαντες Τούρκους που βρίσκονταν σε ακόμη αθλιότερη κατάσταση. Το απόγευμα της 26ης διάσπαρτες ομάδες της VII μπαίνουν στο Χαρμάνκιοϊ (Κορδελιό) και στα υψώματα του Ευόσμου. Αντίθετα, η ελληνική χωροφυλακή προωθείται και εισέρχεται από τη Δυτική πύλη στη Θεσσαλονίκη. Η Βουλγαρική II Μεραρχία βρίσκεται 4,5 χιλ. μακριά από το κέντρο της πόλης και στρατοπεδεύει τη νύχτα στην περιοχή του σημερινού «Τιτάν».

Εντωμεταξύ, ο διοικητής της Θεσσαλονίκης, Ταξίν Πασάς, διαπραγματεύεται την παράδοση της πόλης στους Έλληνες, λέγοντας "από τους Έλληνες την πήραμε, στους Έλληνες θα την παραδώσουμε". Ο Κωνσταντίνος όμως απορρίπτει δύο φορές τους όρους του Τούρκου αρχιστράτηγου Χασάν Ταξίν πασά, με αποτέλεσμα να χαθεί πολύτιμος χρόνος και να επίκειται η κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον βουλγαρικό στρατό. Τότε ο Βενιζέλος διατάζει τον Κωνσταντίνο να καταλάβει τη Θεσσαλονίκη χωρίς καθυστέρηση, καθιστώντας τον μάλιστα προσωπικά υπεύθυνο για ενδεχόμενη απώλειά της. Τελικά, τη νύχτα της 26ης προς την 27η Οκτωβρίου υπογράφεται το πρωτόκολλο παράδοσης της πόλης. Την επομένη, ο ελληνικός στρατός εισέρχεται πανηγυρικά στην πόλη.

Τελείται πανηγυρική δοξολογία στον ιερό ναό του Αγίου Μηνά. Είναι συγκλονιστικές οι μαρτυρίες ανθρώπων από την υποδοχή του στρατού. Η πόλη ανοίγει τις πύλες της στους απελευθερωτές.

Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης είναι πια γεγονός.

Γεώργιος και Κωνσταντίνος εισέρχονται στη Θεσσαλονίκη

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ο Ν. Σπανδωνής, αυτόπτης μάρτυρας, γράφει στο «Πανόραμα»:

«Κατά την δωδεκάωρον αυτήν μάχην, πρωτοφανή μέσα εις τας οδούς πόλεως, 52 έλληνες στρατιώται και αξιωματικοί επλήρωσαν δια της ζωής των την ολοσχερή απαλλαγήν της Θεσ-

σαλονίκης από την βουλγαρική αυθαιρεσίαν. Τριακόσιοι δε υπήρξαν οι φονευθέντες Βούλγαροι. Εις την ακμήν της μάχης αυτής, έφθασεν επιτόπου ο Γενικός Διοικητής (Μακεδονίας) κ. Στέφανος Δραγούμης.

»—Με υποδέχεσθε, βλέπω, με όλας τας τιμάς, είπεν εις τον κ. Ρακτιβάν (πολιτικό διοικητή Θεσσαλονίκης) υπονοών τους κανονιοβολισμούς οι οποίοι εξηκολούθουν ραγδαίοι.

»Και ο κ. Ρακτιβάν απήντησεν όπως απαντούν κατά την αλλαγίαν της φρουράς:

»—Κύριε Γενικέ Διοικητά, σας παραδίδω την πόλιν καθαράν.

»Οι χίλιοι διακόσιοι Βούλγαροι, οι οποίοι επερίμεναν κατά τας διαβεβαιώσεις του στρατηγού Χασαπτσέφ ότι η Θεσσαλονίκη την επομένην θα ήτο βουλγαρική, συνελήφθησαν και επιβιάσθησαν εις τα πλοία δια να μετακομισθούν εις τον Πειραιά και εκείθεν εις το μέρος το οποίον θα ώριζεν η ελληνική κυβέρνησις».

Μετά την εκκαθάριση της Θεσσαλονίκης, ολόκληρος ο ελληνικός στρατός διατάχθηκε να προελάσει κατά των Βουλγάρων, και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος έσπευσε στη Μούλτζα, για να διευθύνει αυτοπροσώπως από εκεί τις επιχειρήσεις.

Και το «Πανόραμα» μας λέει:

«Ο Βασιλεύς καλέσας πλησίον του τους σωματάρχας τούς απεχαιρέτισε δι' ολίγων θερμών λέξεων.

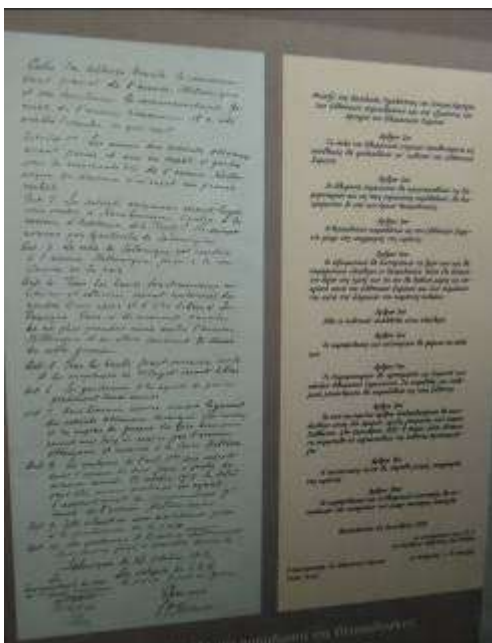
»—Αρχίζει, είπε, άμιλλα θανάτου. Πολλούς εξ υμών ίσως δεν τους ίδω πλέον. ΑΛΛ' αυτή είναι η απαίτησις της πατρίδος.

»—Ζήτω η Πατρίς! Ζήτω ο Βασιλεύς! απήντησαν οι σωματάρχαι ξιφουλκήσαντες.

»Και η προέλασις ήρχισε ταυτοχρόνως από τρία σημεία».

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ

Β' ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος ήταν ένοπλη σύγκρουση που εξελίχτηκε από τις 16 Ιουνίου ως τις 18 Ιουλίου 1913. Ξέσπασε σχεδόν αμέσως μετά τη λήξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου. Ο πόλεμος διεξήχθη ανάμεσα στη Βουλγαρία και τις υπόλοιπες χώρες του βαλκανικού συνασπισμού (με τις οποίες είχε συμμαχήσει κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο), τη Σερβία και την Ελλάδα. Κατά της Βουλγαρίας στράφηκαν επίσης η Ρουμανία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η διαφορά με τον πρώτο πόλεμο ήταν ότι τώρα η Βουλγαρία πολέμησε τους πρώην συμμάχους της, προκειμένου να πετύχει ευνοϊκότερη διανομή των ευρωπαϊκών εδαφών που αποσπάστηκαν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στον προηγούμενο πόλεμο. Ο Β' Βαλκανικός Πόλεμος τελείωσε με την επικράτηση της Σερβίας και της Ελλάδας, οι οποίες πέτυχαν σημαντικές νίκες στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας και των κεντρικών Βαλκανίων. Με τη βουλγαρική ήττα αποκρούστηκαν και οι όποιες βλέψεις για τη δημιουργία μιας με-

Η εφημερίδα Εμπρός ανακοινώνει την έναρξη του πολέμου

γάλης Βουλγαρίας. Η Ρουμανία απέσπασε την πρώην βουλγαρική Δοβρουτσά, ενώ η Οθωμανική Αυτοκρατορία ανακατέλαβε την περιοχή της Αδριανούπολης. Κατά τον Β' Βαλκανικό πόλεμο ο ελληνικός στρατός είχε αυξηθεί κατά πολύ με εκγυμνάσεις και νεότερων κλάσεων και της παρένταξης αυτών σε παλαιότερες μονάδες. Επίσης, το Γενικό Επιτελείο είχε οργανώσει ακόμη μια Μεραρχία τη 10η, από 8 αρχικά σε 9 περί το τέλος του πολέμου. Έτσι, ο ελληνικός στρατός που είχε ταχθεί υπό την αρχιστρατηγία του Βασιλέως Κωνσταντίνου του Α' με επιτελάρχη τον συνταγματάρχη Β. Δούσμανη, συγκροτούνταν από τις εξής μεραρχίες:

Μεραρχία	Διοικητής	Μεραρχία	Διοικητής
1η	Αντιστράτηγος Ε. Μανουσογιαννάκης	6η	Συνταγματάρχης Ν. Δελαγραμμάτικας
2η	Υποστράτηγος Κ. Καλάρης	7η	Συνταγματάρχης Ν. Σωτήλης
3η	Υποστράτηγος Κ. Δαμιανός	8η	Συνταγματάρχης Δ. Ματθαιόπουλος
4η	Υποστράτηγος Κ. Μοσχόπουλος	10η	Συνταγματάρχης Λ. Παρασκευόπουλος
5η	Συνταγματάρχης Σ. Γεννάδης	Ταξιαρχία ιππικού	Συνταγματάρχης Ζαχαρακόπουλος

Η συνολική δύναμη του ελληνικού στρατού ανέρχονταν σε πεζικό: 118.000, ιππικό: 1000 και 176 Πυροβόλα όπλα.

Το χρονολόγιο των πολεμικών επιχειρήσεων του Β' Βαλκανικού Πολέμου κατά το παλαιό ημερολόγιο (1913) έχει ως ακολούθως:

- **16 Ιουνίου** Αιφνίδια έναρξη επιχειρήσεων εκ μέρους Βουλγάρων. Βουλγαρική κατάληψη Ιστίπ
- **17 Ιουνίου** Εκκαθάριση **Θεσσαλονίκης**.
- **18 Ιουνίου** Βουλγαρική κατάληψη Κρίβολακ.
- **19 Ιουνίου** Μάχη Καλίνοβου (ελληνοβουλγαρική).
- **20 Ιουνίου** Ελληνική κατάληψη Γευγελής και Νιγρίτας.
- **21 Ιουνίου** Μάχη Κιλκίς Λαχανά. Ελληνική κατάληψη Κιλκίς, Λαχανά και ολοκληρωτική του Καλίνοβου. Ο Βασιλέως Φερδινάνδος ζητεί τη βοήθεια της Αυστρίας. Παραίτεται ο στρατηγός **Μ. Σαβόφ** και τη θέση του αναλαμβάνει ο στρατηγός **Ράνκο Δημητρίεφ**.
- **22 Ιουνίου** Σερβική κατάληψη Κοτσάνων
- **23 Ιουνίου** Ελληνική κατάληψη Δοϊράνης
- **24 Ιουνίου** Σερβική ανακατάληψη Κρίβολακ

- 25 Ιουνίου Ελληνική κατάληψη Κωστουρίνο. Σερβική ανακατάληψη Ιστίπ
- 26 Ιουνίου Μάχη Βέτρινα (ελληνοβουλγαρική). Ελληνική κατάληψη Στρώμνιτσας. Σερβική κατάληψη Ραδοβίστας.
- 27 Ιουνίου Ελληνική κατάληψη Δεμίρ, Χισάρ και Καβάλας. Έναρξη μάχης Πιρότ (σερβοβουλγαρική). Η Ρουμανία εισέρχεται στο πόλεμο.
- 28 Ιουνίου Ελληνική κατάληψη Σερρών. Συνέχιση ελληνικής προέλασης
- 29 Ιουνίου Τουρκική προέλαση υπό τον Ισμέτ πασά.
- 1 Ιουλίου Ελληνική κατάληψη Δράμας.
- 6 Ιουλίου Ελληνική κατάληψη Νευροκοπίου. Συνέχιση προέλασης.
- 7 Ιουλίου Ελληνική κατάληψη Πέτσοβου.
- 9 Ιουλίου Ελληνική κατάληψη Μαχομιάς. Ρουμανική προέλαση. Τουρκική κατάληψη Αδριανούπολης και περιοχής Κιρκιλισέ.
- 10 Ιουλίου Ελληνικός αποκλεισμός Στενών Κρέσνας. Η 7η βουλγαρική Μεραρχία παραδίδεται αμαχητί στη 1η ρουμανική Μεραρχία ιππικού.
- 12 Ιουλίου Έναρξη Μάχης Σιμιτλί (ελληνοβουλγαρική). Ελληνική κατάληψη Πρέβελ Χαν και Δεδέαγατς. Σερβική κατάληψη Βιδινίου.
- 13 Ιουλίου Ελληνική κατάληψη Ξάνθης
- 14 Ιουλίου Ελληνική κατάληψη Σιμιτλί, πέρας μάχης.
- 15 Ιουλίου Ελληνική υποχώρηση από Πέτσοβο.
- 16 Ιουλίου Ελληνική κατάληψη Γκιουμουλτζίνας. Έναρξη σερβοβουλγαρικών μαχών στο Τσάρεβο σέλο.
- 17 Ιουλίου Ελληνοβουλγαρική μάχη Πρέδελ Χαν, ελληνική ανακατάληψη Πετσόβου και Παντζάρεβου.
- 18 Ιουλίου Γενική ανακωχή
- 28 Ιουλίου Συνθήκη Ειρήνης Βουκουρεστίου (με το νέο ημερ. 10 Αυγούστου)

Με την αιφνιδιαστική επίθεση των Βουλγάρων κατά του σερβικού στρατού τη νύχτα της 16ης προς 17η Ιουνίου στο Ιστίπ, είχε πια σβήσει η με τα ειρηνικά μέσα επίλυση των διαφορών ανάμεσα στα βαλκανικά κράτη.

Το ελληνικό Γενικό Στρατηγείο Θεσσαλονίκης έμαθε με τηλεγραφήματα την επίθεση των Βουλγάρων κατά του σερβικού στρατού. Οι Βούλγαροι επιτιθέμενοι διάβηκαν τον Αξιό, κατέλαβαν τη Γευγελή, με αποτέλεσμα να αποκόψουν τη συνοχή μεταξύ Ελλήνων και Σέρβων. Λόγω του ότι έλεγχαν τώρα τη σπουδαιότατη για εφοδιασμό σιδηροδρομική γραμμή Θεσ/νίκης - Σκοπίων, η απειλή για τη Θεσσαλονίκη παρουσιάζονταν αμεσότερη.

Το Γενικό Στρατηγείο πληροφορήθηκε το πρωί της 17ης Ιουνίου ότι ο βούλγαρος στρατηγός Χασάψιεφ με τους αξιωματικούς του επιτελείου του με τις αποσκευές τους ζήτησαν από τον σταθμάρχη του σιδηροδρομικού σταθμού Κων/πολης (της Θεσσαλονίκης) τρέινο για να φύγουν δίχως καμιά προειδοποίηση. Τότε το Γενικό Στρατηγείο άφησε ελεύθερη την αναχώρηση του στρατηγού, αλλά όχι και των αξιωματικών του. Συγχρόνως ανέφερε τηλεγραφικά προς τον Αρχιστράτηγο, που βρίσκονταν στην Αθήνα, καθώς και τον Υπουργό των Στρατιωτικών, την ξαφνική αναχώρηση του στρατηγού Χασάψιεφ που δήλωνε καθαρά εχθρική στάση απέναντι στους Έλληνες, προτείνοντας την άμεση ενέργεια για εκδίωξη από την Θεσσαλονίκη της βουλγαρικής φρουράς.

Πράγματι, τις πρώτες απογευματινές ώρες το Γενικό Στρατηγείο απέστειλε διαταγή (στα γαλλικά) στον βούλγαρο διοικητή σύμφωνα με την οποία τον προέτρεπε να εγκαταλείψει το βουλγαρικό τάγμα την πόλη. Η επιταγή αυτή μεταφρασμένη από τον Β. Δούσμανη έχει:

«Κύριε Διοικητά,

Των βουλγαρικών στρατευμάτων αρξαμένων των εχθροπραξιών εναντίον των ημετέρων, λαμβάνω την τιμήν να σας παρακαλέσω όπως εγκαταλείψητε την πόλιν της Θεσσαλονίκης εντός μιας ώρας από της λήψεως της παρούσης. Τα όπλα των στρατευμάτων σας θα παραδοθώσιν εις αξιωματικούς ορισθέντας προς τούτο. Οι αξιωματικοί σας δύνανται να τηρήσουν τα ξίφη των. Ειδική αμαξοστοιχία θέλει μεταφέρει τα υμέτερα στρατεύματα μέχρι των προφυλακών μας ληφθέντων των σχετικών μέτρων δια την ασφάλειάν των. Μετά την λήξιν της άνω προθεσμίας θα αναγκασθώ προς μεγάλην μου λύπην να διατάξω, όπως θεωρήσωμεν και μεταχειρισθώμεν τα στρατεύματά σας ως εχθρικά. (Υγ.) Στρατηγός Καλάρης¹

Ενώ γίνονταν αυτά, κατέφθαναν συνέχεια τηλεγραφήματα - αναφορές από τις μεραρχίες και από τα Σκόπια, από όπου ερχόταν η προειδοποίηση ότι οι Βούλγαροι θα πραγματοποιήσουν αιφνιδιαστική επίθεση κατά της Θεσσαλονίκης. Τούτο, καθώς διαφαίνεται, είχε γνώση ο βούλγαρος στρατηγός Χασάψιεφ και γι' αυτό βιάστηκε το πρωί να εγκαταλείψει την πόλη, αφήνοντας όμως τη βουλγαρική φρουρά στη Θεσσαλονίκη, για να διευκολύνει τα βουλγαρικά σχέδια.

Στα πρόθυρα, λοιπόν, των εχθροπραξιών και σε αναμονή άφιξης του Αρχιστράτηγου από την Αθήνα, ο υποστράτηγος Βίκτωρ Δούσμανης έστειλε διαταγές το ίδιο απόγευμα σ' όλους τους αξιωματικούς ενημερώνοντάς τους για τη γενική κατάσταση, έτσι ώστε να βρίσκονται σε άκρα επιφυλακή. Στο μεταξύ, η ώρα περνούσε και από τη βουλγαρική πλευρά δεν ερχόταν καμιά απάντηση. Οπότε γύρω στις 7 το απόγευμα άρχισε η επίθεση κατά της βουλγαρικής φρουράς. Η επίθεση αυτή διήρκησε όλη τη νύχτα και τις πρωινές ώρες η εκκαθάριση της πόλης είχε τελειώσει. Ο υποστράτηγος Δούσμανης, δίνοντας την όλη εικόνα (αναφορά) προς τον Πρωθυπουργό σε πρωινό τηλεγράφημα, αναφέρει την κατάθεση των όπλων από τους Βουλγάρους που είχαν ταμπουρωθεί σε διάφορα οικήματα, ιδίως στην περιοχή του Αγίου Δημητρίου της Θεσσαλονίκης, όπου κυκλώθηκαν από πεζικό, ενώ συνάμα έβαλλε από πολύ κοντά το πυροβολικό. Οι Βούλγαροι παραδόθηκαν και αιχμαλωτί-

στηκαν, ενώ, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, περίεργοι κάτοικοι γυρόφερναν στους δρόμους και περιεργάζονταν τους τόπους της συμπλοκής.

Σύμφωνα με επίσημο ανακοινωθέν της 17ης Ιουνίου 1913, οι Βούλγαροι έγιναν πιο επιθετικοί, αφού επιτέθηκαν με δύναμη τριών συνταγμάτων από τη Δοϊράνη κατά σερβικών φυλακίων στην αριστερή όχθη του Αξιού, κοντά στο Ματσικόβο, ενώ συγχρόνως ο βουλγαρικός στρατός προχώρησε από την Αρτζάν προς την Μπαζαλίτσα, αφού κτύπησε το ελληνικό φυλάκιο στο Κιλινδίρ².

Την ίδια μέρα η Ελλάδα διαμαρτυρήθηκε μέσω του πρεσβευτή της στη Σόφια, Δ. Πανάν, με επίσημο έγγραφο. Λόγω του εξαιρετικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει παρατίθεται ακολούθως:

Σόφιαν, 17 Ιουνίου 1913

Το Γενικόν Στρατηγείον ανεκοίνωσε σήμερον την 11 ην π.μ. τα εξής:

Χθες μεταξύ εβδόμης και ογδόης εσπερινής ώρας Βούλγαροι προσέβαλαν απόσπασμα ημών Πραβίστης. Σήμερον περί ώραν 4ην πρωίας ηκούσθησαν κανονισμοί προς βορράν Βογδάντσης.

Τρία Βουλγαρικά συντάγματα εκ Δοϊράνης επετέθησαν κατά προφυλακών αριστεράς όχθης Αξιού προς Ματσικόβον. Βουλγαρικόν πυροβολικόν βάλλει κατά Σερβικών χαρακωμάτων δεξιάς όχθης. Βουλγαρικάί δυνάμεις διέβησαν Αξιόν, προσέβαλαν Γευγελήν, ην και κατέλαβαν.

5ην πρωϊνήν σήμερον προσεβλήθη ημέτερον φυλάκιον παρά δωδέκατον χιλιόμετρον, από Καρασούλι και Κιλιντήρι. Την 7 και 45' τάγμα Βουλγαρικόν επετέθη κατά των εν Νιγρίτη φυλακίων μας. Την 8 και 30' Βουλγαρικός στρατός προχωρεί εις Αρτζάν προς Μπαγιάλτσαν. Λόχος Ελευθερών απεκλείσθη. Γενικόν Στρατηγείον παρεκάλεσε Ναύαρχον ίνα αποστείλη θωρηκτόν προς υποστήριξίν του. Κυβερνήτης ανιχνευτικού «Λέοντος» τηλεγραφεί ότι πλησιάσας Ελευθέρας εύρεν αυτάς ήδη κατελημμένας υπό Βουλγαρικού στρατού, όστις επιροβόλησε δια τυφεκίων και Μαξιμί. Καθ' όλας τας επιθέσεις ταύτας ο Βουλγαρικός στρατός παραβιάζων αναφανδόν το πρωτόκολλον Θεσσαλονίκης περί γραμμής διαχωρισμού εισέβαλεν εις εδάφη κατεχόμενα υπό Ελληνικών στρατευμάτων. Τιοιουτοτρόπως παρ' όλην την ειλικρινώς φιλειρηνικήν ημών πολιτικήν παρ' όλας τας προσπάθειάς και διαρκή διαλλακτικότητα και υποχωρητικότητα ημών, ο Βουλγαρικός στρατός όλως παρασπόνδως ήρχισεν από χθες ακήρυκτον καθ' ημών πόλεμον, πόλεμον άδικον, αδελφοκτόνον.

«Είμεθα υπόχρεοι να διατάξωμεν τον Ελληνικόν στρατόν να προελάσει κατά του Βουλγαρικού όπως υπερασπίση τας θέσεις του και το έδαφος του. Διαμαρτυρόμεθα εντόνως προς την Βουλγαρικήν Κυβέρνησιν δι' αδικαιολόγητον πολιτείαν ταύτην και επιρρίπτομεν εις την Βουλγαρία άμέριστον και ακεραίαν την ευθύνην των συνεπειών των σοβαρωτάτων γεγονότων, άτινα θα επακολουθήσωσι.

«Γνωστοποιήσατε ωσαύτως αυτή ότι κατόπιν τούτου το Γενικόν Στρατηγείον διέταξε Βουλγαρικόν απόσπασμα Θεσσαλονίκης ν' απέλθη ή να κατάθεση τα όπλα ταχθείσης αυτώ προθεσμίας μιας ώρας».

(Υπουργείον Εξωτερικών)³

Τις ώρες αυτές τα γεγονότα έτρεχαν ασταμάτητα. Η ροή πληροφοριών ήταν συνεχής. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος πληροφορούσε, τηλεγραφικά, την κοινή γνώμη της Ευρώπης, μέσω της «Daily mail» με συνεχή τηλεγραφήματα. Τα τηλεγραφήματα αυτά απεικόνιζαν την έκρυθμη κατάσταση που επικρατούσε στο μακεδονικό πεδίο. Τόνιζε ο βασιλιάς την προκλητικότητα των Βουλγάρων που αγνοούσαν τη σύμβαση που υπέγραψαν στις 2 Ιουνίου ο αρχηγός του ελληνικού Επιτελείου και ο γενικός αρχηγός των βουλγαρικών στρατευμάτων του τμήματος Σερρών για αμοιβαία υποχώρηση των στρατιωτικών δυνάμεων και τη δημιουργία ελεύθερης ζώνης από Δοϊ-

ράνης μέχρι Ελευθεριών. Αναφέρεται, μάλιστα, στο τηλεγράφημα πως οι Βούλγαροι δεν τήρησαν τη συνθήκη που προέβλεπε να εκκενώσουν την ελεύθερη ζώνη και όχι μόνον αυτό, αλλά επιτέθηκαν στις 23 Ιουνίου στο Ιστίπ και στις 29 και 30 ου⁴ κατέλαβαν την κατεχόμενη από τους Σέρβους Γευγελή, ενώ συγχρόνως επιτέθηκαν κατά των Ελλήνων στο Παγγαίο και στη Νιγρίτα.

Η νευρική τους κατάσταση ήταν καταφανής, αφού δεν έπαυσε στιγμή να επιτίθεται κατά του ελληνικού στρατού στη Γουμένισσα, στη Νιγρίτα και στο Παγγαίο. Οι κάτοικοι των περιοχών αυτών είχαν καταβληθεί από πανικό και φόβο.

Αναφέρεται χαρακτηριστικά:

«Κατά των πληθυσμών τούτων παντοιοτρόπως εβαιοπράγησαν οι Βούλγαροι, από της πρώτης επιθέσεως αυτών εις το Παγγαίον την 20ην Μαΐου. Η τοιαύτη των πραγμάτων κατάστασις απέβη αφόρητος. Πλείονες των 15 χιλιάδων προσφύγων δεν έπαυσαν από της ημέρας εκείνης, εν πλήρει δηλ. ειρήνη, να συρρέουν εις την Χαλκιδικήν και την Θεσσαλονίκην ακόμη. Ο Βουλγαρικός στρατός δεν εσεβάσθη ούτε την περιουσίαν ούτε την τιμήν, ούτε την ζωήν των ελληνικών πληθυσμών. Μετά τας 40 χιλιάδας των Μουσουλμάνων, οίτινες έφυγαν τας φρικαλεότητας των Βουλγάρων και τους οποίους η ελληνική κυβέρνησις ευρέθη εις την ανάγκην να διαθρέψη επί εξάμηνον εν Θεσσαλονίκη ήλθεν η σειρά των ελληνικών πληθυσμών να ζητήσουν άσυλον, φεύγοντες παρόμοιας απανθρώπως βιαιότητας των Βουλγάρων.»⁵

Το μίσος των Βουλγάρων κατά των Ελλήνων κατοίκων της περιοχής, ήταν απερίγραπτο. Ήταν ένα αίσθημα που είχε αφητηρία από την εποχή του μακεδόνικου αγώνα, καθώς στο βουλγαρικό στρατό υπήρχαν κομιτατζήδες που είχαν δράσει στην περιοχή. Αναγράφεται συγκεκριμένα σε τηλεγράφημα του Κωνσταντίνου:

«Οι Βούλγαροι επυρπόλησαν τα χωριά Στογιάκοβο, Γκιουβέζνα, Σωχό και Μπέροβο και έσφαξαν τους εις αυτά απομείναντες γέροντες και γυναικόπαιδα.»⁶

Ο Αρχιστράτηγος αναλαμβάνοντας τη διοίκηση το πρωί της 18ης Ιουνίου και αφού κατατοπίστηκε για την κατάσταση, εξέδωσε διαταγή, που φυσικά παραθέτουμε για να μπορέσει ο αναγνώστης να αποκτήσει αμεσότητα με την προ του πολέμου εικόνα με την γλώσσα και γραφή της εποχής:

«Γενικόν Στρατηγείον Θεσσαλονίκη 18/6/1913 11 π.μ.

Προς τας I - X Μεραρχίας και την Ταξιαρχίαν Ιππικού

1) Η II Μεραρχία μετά της Κρητικής Χωροφυλακής μετά από αγώνα καθ' όλην την νύκτα ηχηλώτισαν τα εν Θεσσαλονίκη Βουλγαρικά Στρατεύματα και εκκαθάρισαν την πάλιν. Εχθρικά αποσπάσματα επροχώρησαν χθες δια Νιγρίτης και Μπέροβας προς Νότον. Εχθρικά αποσπάσματα δυνάμεως 2-3 ταγμάτων επιτεθέντα χθες κατά των προφυλακών της X Μεραρχίας εις Καρασουλί απεκρούσθησαν. Εχθρικά δυνάμεις όλων των όπλων ευρίσκονται παρά το Κιλκίς.

Ο Ελληνικός Στρατός θ' αναλάβη την επίθεση.

Η VII Μεραρχία αφήνουσα εν Σύνταγμα Πεζικού μετά πεδινού πυροβολικού εις Ασπρόβαλτον προς κάλυψιν του δεξιού της πλευρού τη βοήθεια του στόλου, να επιτεθή δια Μπουλάρ προς την διεύθυνσιν της Νιγρίτης αρχίζουσα από σήμερον την προέλασιν της προς Μπουλάρ. Εις την εκτίμησίν της εναπόκειται να διάταξη προέλασιν και του εις Ασπρόβαλτον αποσπάσματος.

Η I Μεραρχία θα επιτεθή προς την διεύθυνσιν Μπέροβας προελαύνουσα σήμερον το πολύ μέχρι Καρά -Ομερλή. Το πεδινόν της πυροβολικόν να το αποστείλη σήμερα εις την VI Μεραρχίαν.

Η II Μεραρχία μετά της Μοίρας πυροβολικού Βλαχοπούλου να προχώρηση αμέσως σήμερον και να στάθμευση μεταξύ Μπάλτζας και Αϊβάτι, παραδίδουσα την φρουράν Θεσσαλονίκης εις τον διοικητήν του φρουρίου Θεσσαλονίκης.

Αι Μεραρχίαι VI, IV, V, III και X να παραμείνωσιν εις τας θέσεις των σήμερον.

Αι Μεραρχίαι ιδίως δε αί I και VII να τηρώσι κατά την προέλασιν διαρκή τηλεγραφι-

κόν ή τηλεφωνικόν σύνδεσμον μετά του Γενικού Στρατηγείου.

Επίσης αι γειτονικοί Μεραρχίαι να συνδέωνται δι' οιουδήποτε μέσου μεταξύ των. Η Ταξιαρχία Ιππικού να φροντίση να συνδέεται μετά του Γεν. Στρατηγείου δια τας πλησιεστέρας Μεραρχίας, δι' ης να μοι αποστέλλη τας ειδήσεις. Άπασαι αι Μεραρχίαι και η Ταξιαρχία Ιππικού να έχωσιν υπ' όψιν των ότι απόψε εσπέρας θα εκδώσω διαταγήν επιχειρήσεων δια την αύριον.

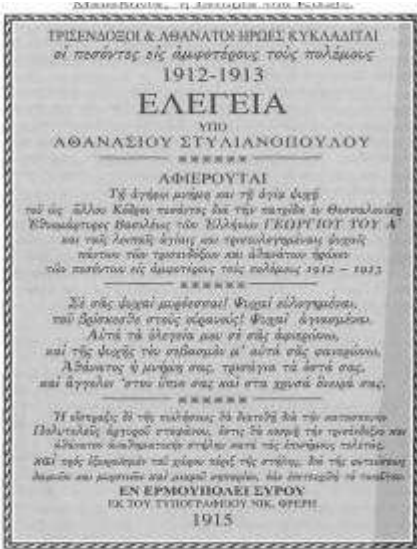
Το Γεν. Στρατηγείον θα μείνη σήμερον εις Θεσσαλονίκην.

(Υγ.) ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.»

Ενώ όλα τούτα εκτυλίσσονταν από την επίσημη πλευρά, ας έρθουμε στην άλλη πλευρά του στρατοπέδου, όπου αυτόπτες μάρτυρες καταγράφουν τις εντυπώσεις τους -μαρτυρίες- απεικονίζοντας έτσι όλο σχεδόν το προ του πολέμου φάσμα.

Ειδικά στην περιοχή κοντά στο Νάρες (σημερινή ονομασία Ν. Φιλαδέλφεια) όπου ήταν η διαχωριστική γραμμή των δύο αντίπαλων στρατών, πληροφορούμαστε ότι πριν από τις 15 Ιουνίου η επικοινωνία Ελλήνων και Βουλγάρων στρατιωτών δεν ήταν σπάνια.

Στο σημείο αυτό και συγκεκριμένα στα δεξιά του Γαλλικού ποταμού υψώματα είχαν τοποθετηθεί πυροβόλα μεγάλης ολκής για ενίσχυση της άμυνας σε τυχούσα βουλγαρική επίθεση κατά της Θεσσαλονίκης. Πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι ο φόβος μιας τέτοιας επίθεσης ήταν μεγάλος, γιατί οι Βούλγαροι δεν απείχαν περισσότερο από τρεις ώρες. Και σε μια επιτυχή γι' αυτούς έκβαση η Θεσσαλονίκη θα βρισκόταν στην κατοχή τους. Επιπρόσθετα, όπως τουλάχιστον βεβαίωσε ο βούλγαρος στρατηγός Χασάπιεφ προς τους αξιωματικούς του, μέσα σε τριάντα ώρες ο βουλγαρικός

Το ανωτέρω φύλλο, μου παραχωρήθηκε, ευγενικά, από αναγνώστη της 'Ιστορίας του Κυκλίκ', κάτοικο της Σύρου, το οποίο διαφύλαξε η οικογένεια του, μέχρι σήμερα.

στρατός θα έμπαινε στη Θεσσαλονίκη. Βέβαια, ο αναφερόμενος στρατηγός, ποτέ δεν περίμενε ότι σε εξήντα ώρες ο ελληνικός στρατός θα απειλούσε κι αυτήν ακόμα τη Σόφια!

Ο εθελοντής ιεροκήρυκας της Ε' Μεραρχίας Δ. Καλλίμαχος γράφει για το ηθικό των ελλήνων στρατιωτών:

«Η επίθεση κατά της Νιγρίτας, η παρασπονδία κατά του Παγγαίου, η ιεροσυλία κατά του θωρηκτού 'Αβέρωφ', οι σφαγές και πυρπολήσεις και ατιμώσεις, η διαπόμπευση και απάνθρωπος τυραννία των συλληφθέντων 17 Ελλήνων στρατιωτών, η παραφρόνηση Ελληνίδων δασκάλων από τα βουλγαρικά μαρτύρια, όλα εκείνα τα αλλεπάλληλα αίσχη και θηριωδίες τους, που διάβαζε καθημερινά ο στρατός, η διεκδίκηση πόλεων που βάφτηκαν με αίμα των αγωνιστών υπέκαυσαν τα παλιά μίσση κατά των δολοφόνων της Μακεδονίας και προπαρασκεύασαν με μεγάλη ένταση το ηθικό του στρατού... Στις 15 Ιουνίου περιτρέχοντας τα τρία συντάγματα της Μεραρχίας, ήταν σαν να έβλεπα ότι βρισκόμουν μπροστά σε μια συνωμοσία, χωρίς οργα-

Οι Βούλγαροι στα χαρακώματα των υψωμάτων του Λαχανά.

νισμό, χωρίς πρόεδρο συμβουλίου και πρακτικά συνεδρίων.

Συνωμοσία αυτόματη, της οποίας τα μέλη, εμψυχωμένα με τα αυτά ιδανικά τα συνέδεε ο ίδιος διαυγής προσανατολισμός της καταστάσεως. Ένας ηλεκτρικός σπινθήρας και η πυρκαγιά θα γενικεύονταν απ' άκρο σ' άκρο. Συνωμοσία ανήκουστος. Να επιπέσουν μετά μία εβδομάδα ακράτητοι όλοι και να καταξεσχίσουν τους Βουλγάρους, κηρύττοντες αυτοί ακήρυκτο πόλεμο.»⁷

Οι Βούλγαροι αντιλαμβανόμενοι τον τρομερό επικείμενο πόλεμο προσπαθούσαν με κάθε μέσο να φθείρουν τον ελληνικό στρατό. Προς τούτο έριχναν μέσα στα πηγάδια από όπου έπιναν νερό οι στρατιώτες, χολεριασμένα άτομα ή ακόμα, όπως μαρτυρούν οι αυτόπτες, φιαλίδια με μικρόβια χολέρας. Το σατανικό όμως σχέδιο έγινε αντιληπτό από τους Έλληνες κι έτσι έπεσε και τούτο στο κενό.

Τοποθέτηση του ελληνικού στρατού

Ο ελληνικός στρατός είχε παραταχθεί από το γεωγραφικό σημείο της σημερινής Αξιούπολης μέχρι τον Στρυμονικό κόλπο, σχηματίζοντας ένα τεράστιο πέταλο ενενήντα περίπου χιλιομέτρων. Ως κύριος σκοπός τέθηκε η εκπόρθηση δύο ισχυρότατων θέσεων, του Κιλκίς, στο κέντρο του «πετάλου», και του Λαχανά στα ανατολικά, καθώς και η επίθεση κατά της Νιγρίτας⁸.

Σε όλο το μέτωπο από την ελληνική πλευρά υπήρχαν οχτώ Μεραρχίες και μία ταξιαρχία ιππικού. Ενώ από τη βουλγαρική πλευρά υπήρχαν: τμήματα της II βουλγαρικής στρατιάς από 46 τάγματα πεζικού, 12 πυροβολαρχίες και 1 σύνταγμα ιππικού.

Αναλυτικότερα, η παράταξη του ελληνικού στρατού έχει ως εξής, με τις τοποθεσίες όπως ονομάζονταν την εποχή εκείνη:

I Μεραρχία υπό του Υποστράτηγου Μανουσσογιαννάκη - τοποθεσία : Καρασμερή.

II Μεραρχία υπό του Υποστράτηγου Καλλάρη - τοποθεσία : Μπάλτσα (σημ. Μελισσοχώρι)

Μεραρχία υπό του Υποστράτηγου Δαμιανού - τοποθεσία : Σαρί-Παζάρ(σημ. Ανθόφυτο)

Μεραρχία υπό του Υποστράτηγου Μοσχόπουλου - τοποθεσία : Πουρνάρ- Δαουτλή (Μονόλοφος).

Μεραρχία υπό του Συνταγματάρχη Γεννάδιου -τοποθεσία: Νάρες.

Μεραρχία υπό του Υποστράτηγου Δελαγραμμάτικου - τοποθεσία: Ασβεστοχώρι.

VII Μεραρχία υπό του Συνταγματάρχη Σωτήλη - τοποθεσία: Μοσλάρ.

X Μεραρχία υπό του Συνταγματάρχη Παρασκευόπουλου - τοποθεσία Μπόέμιτσα (Αξιούπολη)

Ταξιαρχία Ιππικού υπό του Συνταγματάρχη Ζαχαρακόπουλου - τοποθεσία: Σαρί-Παζάρ (Ανθόφυτο)

Το βράδυ της 18ης Ιουνίου διατάχτηκαν τα ελληνικά στρατεύματα να ετοι-

⁸ Θεωρείται απαραίτητο να σημειωθεί ότι από το σύνολο των μαχών του Β' Βαλκανικού πολέμου θα πραγματευθούμε μόνο τις επιχειρήσεις εκείνες που διεξήχθησαν στην περιοχή του σημερινού ν. Κιλκίς. Επακόλουθα, από τις Μάχες Κιλκίς - Λαχανά, θα μας απασχολήσει αποκλειστικά η μάχη του Κιλκίς, καθώς και η μετέπειτα από αυτήν, της Δοϊράνης.

μαστούν για προέλαση προς το Κιλκίς.

Ο σχεδιασμός της μάχης

Σύμφωνα με τις διαταγές του Αρχιστράτηγου το σχέδιο της μεγάλης μάχης είχε ως εξής:

Η II Μεραρχία από το Μελισσοχώρι να εκκινήσει στις πέντε το πρωί και να προελάσει μέσω του Δαουτλή (Αμπελοχώρι) και Γένη - Μαχαλά (Λειψύδριο) και αφού συναντήσει τον εχθρό να επιτεθεί αναπτυσσόμενος συγχρόνως προς τα αριστερά στα υψώματα του Σαρίκιοϊ (Ποταμιά).

Η IV Μεραρχία ξεκινώντας στις 7 το πρωί από το Δαουτλή (Μονόλοφος, νομού Θεσ/νίκης) να προελάσει μέσω Σαλαμανλή (Γαλλικός) και Αχτσέ - Κλισέ (Κολχίδα) και επιτιθέμενη κατά του εχθρού να έρθει από τα δεξιά σε επαφή με την II Μεραρχία στα αριστερά, ν' απλωθεί στα υψώματα που είναι μεταξύ των χωριών Σαρίκιοϊ και Σαριγκιόλ (Κρηστώνη).

Η V Μεραρχία φεύγοντας από το Νάρες (Νέα Φιλαδέλφεια) στις 7 το πρωί να προελάσει ανατολικά της λίμνης Άτζι-Γκιολ (Πικρολίμνη) και μέσω του υψώματος 250 να επιτεθεί κατά του εχθρού αποκτώντας συγχρόνως επαφή με την IV Μεραρχία και από τα αριστερά να ανοιχτεί προς Κιλκίς.

Η III Μεραρχία διατάχτηκε να ξεκινήσει στις 5 το πρωί από το ύψωμα 248 Βορ. Βαθύλακκου και να προελάσει μέσω Αβρέτ-Χισσάρ (Γυναικόκαστρο) προς το Κιλκίς και να συναντήσει τον εχθρό, να αναπτυχθεί προς επίθεση από τα δεξιά προς το Κιλκίς.

Η X Μεραρχία, αφού περάσει τον Αξιό, να ξεκινήσει στις 8 το πρωί από το Καρασούλι (Πολύκαστρο) και να επιτεθεί στα εχθρικά τμήματα που βρίσκονται στο Καλίνοβο (Σουλταγιανναίικα).

Η ταξιαρχία ιππικού διατάχτηκε να κατευθυνθεί προς το Χοτζά-Αμερλή Κρετς (Χερσοτόπι) έχοντας αποστολή τη σύνδεση μεταξύ III και X Μεραρχίας, καθώς και την αναγνώριση της περιοχής μεταξύ Κιλκίς - Κιλινδέρ και Κιλινδέρ - Καλίνοβο ή αν εχθρικά τμήματα κινούνταν από τη Δοϊράνη προς το Κιλκίς.

Όλα πια ήταν πανέτοιμα για τη μεγάλη αναμέτρηση.

19 ΙΟΥΝΙΟΥ

Το πρωί της 19ης Ιουνίου άρχισε γενική επιθετική προέλαση του ελληνικού στρατού σύμφωνα με τις διαταγές που δόθηκαν το περασμένο βράδυ. Ευθύς εξαρχής όλες οι μεραρχίες που κατευθύνονταν προς το Κιλκίς βρέθηκαν αντιμέτωπες με τον εχθρό που είχε συγκεντρώσει μεγάλες δυνάμεις. Αυτό δήλωνε την πρόθεσή του για αιφνιδιαστική επίθεση κατά της Θεσσαλονίκης.

Εφόρμησε ο στρατός και αγωνιζόμενος με πείσμα κατάφερε να κερδίζει ολοένα έδαφος χωρίς να υπολογίζει τις απώλειές του. Παρόλο που η θέση του ελληνικού στρατού βρισκόταν σε μειονεκτική θέση λόγω των καλά οχυρωμένων βουλγαρικών θέσεων, δεν πτοούνταν και ξεχυνόταν ακράτητος απάνω στις βουλγαρικές οχυρώσεις με προτεταμένη την ξιφολόγη. Οι Βούλγαροι τρόμαξαν με αυτά που έβλεπαν. Ποτέ δεν περίμεναν πως ο Έλληνας στρατιώτης θ' αψηφήσει τις σφαίρες και τις απώλειες και θα ξεχυθεί αλαλάζοντας κατευθείαν μέσα στις βουλγαρικές οχυρώσεις. Ποτέ δεν περίμεναν οι Βούλγαροι τόση γενναιότητα, ίσως γιατί, ποτέ δεν κατάλαβαν την ιερή «τρέλα» των Ελλήνων στο πεδίο της μάχης.

Η επίσημη έκθεση του Γενικού Στρατηγείου αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Αι εχθρικοί θέσεις, καλώς εκλεγμένοι, μετά τέχνης οχυρωμένοι και επιμόνως υπερασπιζόμενοι ηλίσκοντο η μια μετά την άλλην δια της λόγχης. Αι θέσεις διεδέχοντο αλλήλας επί βάθους 15 έως 20 χιλιομέτρων, κατέληγαν δε αφ' ενός μεν εις το κέντρον επί της ισχυρότατης τοποθεσίας Κιλκίς, ην οι Βούλγαροι αδιακόπως από του παρελθόντος Νοεμβρίου εργαζόμενοι είχαν μεταβάλει εις άλλην Πλεύναν με πλήθος πυροβόλων, ορυγμάτων και πυροβολείων...»

Από βούλγαρο στρατιώτη που αιχμαλωτίστηκε έγινε γνωστή η πρόθεση των Βουλγάρων για αιφνιδιαστική επίθεση κατά της Θεσσαλονίκης. Κατόπιν τούτου ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου συνταγματάρχης Δούσμανης έστειλε το πιο κάτω τηλεγράφημα στον πρωθυπουργό Βενιζέλο:

«Κατά πληροφορίαν αιχμαλώτου Βουλγάρου εσκοπείτο την νύκταν ταύτην αιφνιδιασμός κατά του ημετέρου στρατεύματος εμποδισθείς λόγω της προελάσεως ημών. Η τοιαύτη πληροφορία φαίνεται αληθής, καθόσον το ημέτερον στράτευμα

Μακεδονία, η Ιστορία του Κιλκίς.

συνήντησε τον εχθρόν εις Νάρες και Αρμπάνκιοϊ. Είχον δε προχωρήσει οι Βούλγαροι προς εκτέλεσιν του σκοπούμενου αιφνιδιασμού.»⁹

Ο ελληνικός στρατός δεν είχε να αντιμετωπίσει μόνο τα βουλγαρικά πυροβόλα, αλλά και τα καιγόμενα, αθέριστα ακόμα, σιτοχώραφα. Ο αέρας μύριζε έντονα καπνό και καμένη σάρκα. Οι σκοτωμένοι απανθρακίζονταν μέσα στα καιγόμενα στάρια. Αναμφισβήτητα οι Βούλγαροι βρίσκονταν σε πλεονεκτικότερη θέση. Ανατολικά από το Αρμπάνκιοϊ είχαν φτιάξει μεγάλες οχυρώσεις όπου ήταν ταμπουρωμένος πολυάριθμος στρατός. Η ηρωική όμως έφοδος με τη λόγχη του πρώτου και του έβδομου συντάγματος εκτόπισε τον εχθρό καταφέροντάς του μέγιστη φθορά.

Έλληνες στρατιώτες πριν τη μεγάλη μάχη, στα στενά του Νάρες (Ν. Φιλαδέλφεια)

Συγχρόνως η Χ Μεραρχία διάβηκε τον Αξιό στη Μποέμιτσα και μετά από σφοδρή επίθεση κατά του εχθρού στην αριστερή όχθη, τον απώθησε. Επίσης, η ομάδα των τεσσάρων μεραρχιών που βρισκόταν στο κέντρο, πολεμώντας με πείσμα σε όλη τη διάρκεια της ημέρας «εκέρδισε βήμα προς βήμα άπαν το προς νότον του Κιλκίς έδαφος εκατέρωθεν του ποταμού Γαλλικού και της σιδηροδρομικής γραμμής, έφθασε δε μετά πολλών μεν απωλειών, αλλά μετ' ανδρείας απαράμιλλου εις 5 έως 6 χιλιομέτρων απόστασιν από της οχυρωμένης τοποθεσίας του Κιλκίς. Κατά την θριαμβευτική ταύτην προέλασιν ο Ελληνικός Στρατός έκαμε χρήσιν της λόγχης δι' ης εξετόπισε τον εχθρόν εκ των χαρακωμάτων αυτού, ων αι τάφροι ευρέθησαν πλήρεις βουλγαρικών πτωμάτων.»¹⁰

Έλληνες στρατιώτες φωτογραφίζονται Έλληνες στρατιώτες φωτογραφίζονται με περηφάνια, στη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων

Μεγάλες ζημιές υπέστη επίσης ο εχθρός από την αριστερή Μεραρχία κοντά στη λίμνη Αρτζάν, όπου αναγκάστηκε να υποχωρήσει. Η V Μεραρχία προελαύνοντας προς το Κιλκίς συγκρούστηκε στη Σαριγκιόλ με τον εχθρό που αμυνόταν σε οχυρωμένες και χαρακωμένες θέσεις. Θριάμβευσε τότε η ελληνική λόγχη και έτρεψε σε φυγή τον εχθρό. Οι ελληνικές απώλειες στην πρώτη μέρα της μάχης ήταν αρκετά σημαντικές σε αξιωματικούς και οπλίτες, νεκρούς και τραυματίες. Ο εχθρός αποδεκατισμένος συρρικνώθηκε στα γύρω από το Κιλκίς υψώματα.

Σύμφωνα με τις διαταγές του Αρχιστράτηγου Κωνσταντίνου -ως προς το Κιλκίς- κατά την ημέρα αυτή οι μεραρχίες II, IV, V, III και X έπρεπε να συνεχίσουν την επίθεση από τα χαράματα, στις πέντε.

Συγκεκριμένα, η II και IV Μεραρχία έπρεπε να πιάσουν τη γραμμή Ιναχλή (Ακροποταμιά) - Κιορκούτ (Τέρπυλλος), για να αντισταθούν σε ενδεχόμενη προέλαση του εχθρού από Χατζή Ογλού Όμπαση (Πεντολίβαδο), Μπαϊράμ Ντερέ Μαχαλάδες και Παπράτ (Ποντοκερασιά) και σε περίπτωση ανάγκης να προελάσουν ανατολικά, έτσι ώστε να εξασφαλίσουν την VI και I Μεραρχία που κατευθύνονταν προς Λαχανά, ενώ η V και III Μεραρχία, με την ταξιαρχία ιππικού να καταδιώξουν τον εχθρό προς Βορρά. Η X Μεραρχία να κατευθυνθεί προς το Γιάννες (Μεταλλικό) ή προς το Κιλινδέρ (Καλίνδρια) ανάλογα με την επικρατούσα κατάσταση. Αργά το απόγευμα της ίδιας μέρας εκδόθηκε διαταγή για κατάληψη του Κιλκίς.

Έτσι, από τις πέντε το πρωί επαναλήφθηκε σ' όλο το μέτωπο ο αγώνας με εξαιρετική σφοδρότητα. Η X Μεραρχία νικώντας τον εχθρό κοντά στο Ματσικόβο (Εύζωνοι) στράφηκε ανατολικά για να απωθήσει τον εχθρό που βρισκόταν κοντά στο Καλίνοβο, για να σπεύσει κατόπιν προς το Κιλκίς, όπως είχε διαταχτεί. Στο μεταξύ ένα μικτό απόσπασμα από ένα τάγμα και μια πυροβολαρχία έδιωξε τον εχθρό από τη Γευγελή καταδιώκοντάς τον με πυροβολισμούς, καθώς διάβαινε τη γέφυρα του Αξιού, και τον έτρεψε σε άτακτη φυγή. Εξάλλου, η ταξιαρχία του ιππικού επιτέθηκε σε ισχυρή εχθρική φάλαγγα που ερχόταν από το Κιλινδέρ με προορισμό την ενίσχυση του Κιλκίς.

Τηλεγράφημα που στάλθηκε στις 20 Ιουνίου 1913 από το Γενικό Στρατηγείο προς το Υπουργείο των Στρατιωτικών, αναφέρει τον πανικό των Βουλγάρων, αλλά και τις σφαγές που διέπραξαν κατά των αμάχων. Το ανακοινωθέν της 20ης Ιουνίου 1913 ανέφερε μεταξύ άλλων:

«Ο αγών εξηκολούθησε και σήμερα μεταξύ Ματσικόβου και Αρζάν. Εις το δεξιόν κατελήφθη υπό των ημετέρων η Αιγκοβάνη. Εις Βουλγαρικός λόχος 200 ανδρών μετά των αξιωματικών του συνελήφθη αιχμάλωτος. Ο εχθρός εγκαταλείπων τα αλλεπάλληλα πυροβολεία του κατέφυγε, προς την εσπέραν, εις το παρά τον Λαχανάν τελευταίον τοιούτον, ένθα ευρίσκεται κυκλωμένος παρά των ημετέρων.

Μετά την υποχώρησιν προς την Λιγκοβάνην - Λαχανά, τα στρατεύματά μας ήλυσαν πλην των τριών ταχυβόλων της χθες και έτερα βραδυβόλα Κρουπ. Εις το άκρον δεξιόν κατελήφθη η Νιγρίτα, ο δε ημέτερος στρατός προήλασε βορείως καταδιώκων τον εχθρόν φεύγοντα υπό πανικόν. Συνελήφθησαν 150 αιχμάλωτοι, πλήθος όπλων και υλικόν. Ο αριθμός των νεκρών του εχθρού είναι μέγιστος. Φεύγων ο εχθρός μετέβαλεν εις καπνίζοντα ερείπια την τε πάλιν και άπασαν την περιοχήν της Νιγρίτας, κατασφάξας γέροντας, γυναίκας και παιδιά. Εις την τελευταίαν ταύτην η 7η Μεραρχία μας πληροφορεί ότι ηγμαλώτισεν ολόκληρον βουλγαρικόν σύνταγμα,

αποκοπέν κατά την χθρσινήν μάχην και παραδοθέν άνευ όρων.»¹¹

Με μεγάλη χαρά ο υποστράτηγος Βίκτωρ Δούσμανης τα μεσάνυκτα πληροφορήθηκε πως η περιοχή των Ευζώνων είχε απελευθερωθεί. Στο ανακοινωθέν του σημειώνονται τα παρακάτω:

«Ωρα 12 μεσονύκτιον

Πληροφορούμεθα ότι ο παρά το Ματσίκοβον αγών απέβη επίσης υπέρ ημών. Τα εκεί στρατεύματά μας προσέβαλαν μεθ' ορμής τας παρά το Ματσίκοβον σημαντικές εχθρικές δυνάμεις, αίτινες υπεχώρησαν ατάκτως προς το Τσιδαμουλί. Ο αριθμός των νεκρών του εχθρού είναι μέγιστος. Μεταξύ τούτων εις ταγματάρχης και έτεροι αξιωματικοί. Αι ημέτεραι απώλειαι είναι ελάχισται.»

21 ΙΟΥΝΙΟΥ

Πριν καλά - καλά ξημερώσει, στις 3.30 το πρωί της 21^{ης} Ιουνίου, ο πειστωμένος ελληνικός στρατός

παρά τις πολλές του απώλειες άρχισε σφοδρή επίθεση κατά του Κιλκίς. Η ανδρεία που άγγιζε τα όρια της παραφροσύνης υπήρξε ο κύριος συντελεστής του ένδοξου αποτελέσματος. Οι Βούλγαροι με το αντίκρισμα μόνο της ξιφολόγχης πανι-

κοβάλλονταν και τρέπονταν σε φυγή. Από τις οκτώ και μισή το πρωί οι Βούλγαροι

έδειχναν κλονισμένοι. Αυτό έγινε αμέσως αντιληπτό από τους Έλληνες που δεν περίμεναν πια διαταγές για να επιτεθούν. Τότε ήχησε το σύνθημα «εμπρός, βαδίσατε εμπρός».

«Ολόκληρος η ελληνική στρατιά κινείται ως εν σώμα. Έχει σχήμα ημικυκλίου και προχωρεί πάντοτε κατά την αυτήν τάξιν. Οι άνδρες ανασύρουν τας λόγχας και θέτουν αυτάς εις τα στόμια των τυφεκίων. Προχωρούν τώρα ακάθεκτοι, λυσσώδεις. Φαίνονται ως μαινόμενοι. Τίποτε δεν τους πτοεί, τίποτε δεν τους εμποδίζει, τίποτε δεν τους αναχαιτίζει εις την χειμαρρώδη προέλασίν των. Μακρόθεν διακρίνεται το Κιλκίς εις τους πρόποδας λόφου την κορυφήν του οποίου στέφει η ακρόπολις, το μοναστήριον του Αγίου Γεωργίου.»¹²

Ήδη από το πρωί όλα τα χαρακώματα προ του Κιλκίς είχαν αλωθεί. Σύμφωνα με αφηγήσεις αιχμαλώτων οι έφοδοι με τη λόγχη τρομοκράτησαν τόσο τον εχθρό, ώστε, όταν οι ελληνικές πεζικές δυνάμεις έφταναν σε απόσταση που ήταν δυνατή η επίθεση με τη λόγχη, οι Βούλγαροι στρατιώτες εγκατέλειπαν έντρομοι το οχύρωμα για να ταμπουρωθούν στην επόμενη γραμμή χαρακωμάτων. Στον πανικό τους εγκατέλειπαν τηλεφωνικές συσκευές, πυρομαχικά, οβίδες, ακόμα και τρόφιμα, όπως βρέθηκαν στο σταθμό Σαριγκιόλ (Κρηστώνη). Τα πεταμένα εδώ κι εκεί είδη εξάρτησης των στρατιωτών υπήρξαν κραυγαλέοι μάρτυρες του τρόμου του εχθρού μπροστά στην

παράτολμη ελληνική λόγ-
χη.

«Αξιωματικοί και στρατιώται πίπτουν ο εις εις το πλευρόν του άλλου, άλλος εδώ, άλλος εκεί, άλλος παρέκει... Στρώνεται το έδαφος από ανθρώπινα πτώματα. Αλλά άλλοι προχωρούν αδιακόπως. Μικρά απόστασις χωρίζει τους δύο εχθρούς. Αλλ' οι Βούλγαροι ανθί-

Βούλγαροι αιχμάλωτοι στην περιοχή 'Σαχταρίνας', 500 μέτρα νότια της σημερινής πόλης Κιλκίς.

στανται ακόμη. Επί τέλους η ελληνική γραμμή ευρίσκει επί των χαρακωμάτων των Βουλγάρων.

Τρομερά τότε και αγρίως φρικιαστική πάλη εκ του συστάδην συνάπτεται. Πολεμούν ανήρ προς άνδρα. Επί πολλήν ώραν αι λάμψεις του χάλυβος διασταυρούνται υπό τον θερινόν ήλιον και τα ανδροφόνα όπλα σχίζουν σάρκας και ανοίγουσι κρουνούς αιμάτων.

Οι αντίπαλοι σφάζονται. Άπειροι πίπτουν εκατέρωθεν. Αίφνης ο αγών ανακόπτεται. Οι Βούλγαροι εξηντλημένοι εγκαταλείπουν τα χαρακώματα, υποχωρούσι τροχάδην και εν πανικώ και ταραχή, καταδιωκόμενοι κατά πόδας υπό των ελληνικών στρατιών. Φεύγουν προς βορράν με όλην την δύναμιν των ποδιών των και εξαφανίζονται εις τον ορίζοντα.

Το Κιλκίς, η κοιτίς των Βουλγάρων κομιτατζήδων, το προπύργιον των βουλγαρικών κτήσεων, έπεσεν εις χείρας των Ελλήνων. Η Δευτέρα Μεραρχία κατέλαβεν αυτό δια της λόγχης και εισήλθεν εις την πόλιν.»¹³

Στο μεταξύ, η δεύτερη Μεραρχία από τα δεξιά επιτέθηκε στα ανατολικά χαρακώματα του εχθρού και τον ανάγκασε να τα εγκαταλείψει, ενώ από τα αριστερά άλλη Μεραρχία, αφού διάβηκε βορειότερα από το δυτικό μέτωπο, βάλλοντας με το πυροβολικό της, συντέλεσε στην επαύξηση της καταστροφής του εχθρού. Συγκεκριμένα, άνοιξε σφοδρό πυρ με το πυροβολικό εναντίον άθικτης εχθρικής συγκέντρωσης όλων των όπλων βόρεια από το χωριό Γιάννες (Μεταλλικό) και έτρεψε, τους πάνω από δέκα χιλιάδες άντρες σε φυγή. Τότε επέμβηκε η Ταξιαρχία ιππικού καταδιώκοντάς τους. Μέσα σε δυο ώρες οι Βούλγαροι αναγκάστηκαν να φύγουν βορειότερα.

«Και το Κιλκίς το αλαζονικόν, το απόρθητον Κιλκίς που θα εγίνετο ο τάφος της Ελλάδος, ασπαίρει τώρα υπό τους γαμπούς όνυχας των λιονταριών της Ε' Με-

Έλληνες στρατιώτες στην πρώτη γραμμή με τις λόγχες τοποθετημένες στα στόμια των τουφεκιών.

Ο ήρωας Κων Γ Αγγελόπουλος έφεδρος ανθυπολοχαγός του 7ου συντάγματος, έπεσε στη μάχη του Κιλκίς.

Παπανικολάου (3ος).

Ευθύς με την κατάληψη του Κιλκίς ο Επιτελάρχης Β. Δούσμανης απέστειλε το παρακάτω τηλεγράφημα προς τον Υπουργόν των Στρατιωτικών:

«Μετά χαράς αναγγέλλω την κατάληψιν την στιγμήν ταύτην του Κιλκίς μετά τριήμερον σφοδρόν αγώνα. Καταδιώκεται ο εχθρός κατά πόδας. Ηθικόν του στρατού μας έκτακτον.»

Η νίκη κατά των Βουλγάρων στο Κιλκίς ήταν πράγματι ένα πολεμικό μεγαλούργημα. Οι Βούλγαροι ήταν ισάριθμοι με τους Έλληνες και βρισκόνταν στην πλεονεκτική θέση της οχύρωσης και της άμυνας. Μόνον με ηρωισμό μπορούσε να επι-

τευχθεί ένα τέτοιο πολεμικό μεγαλούργημα.

Οι ελληνικές δυνάμεις έπρεπε να προσβάλουν και να εκπορθήσουν θέσεις, φυσικά οχυρωμένες που ενισχύθηκαν με χαρακώματα και προστατευμένες σχεδόν από παντού από εδαφικές δυσχέρειες που έκαναν αδύνατη την ταχεία και ελεύθερη χρήση του πυροβολικού. Έτσι, κατασκευάστηκαν δρόμοι τάχιστα από το Μηχανικό τμήμα. Πέρα από όλα αυτά ο ελληνικός στρατός είχε να αντιμετωπίσει τον εχθρό που αμυνόταν με αριθμητική ισότητα και σε ορισμένες περιπτώσεις με υπεροπλία έναντι των Ελλήνων. Οι Βούλγαροι είχαν αντιτάξει τέσσερις πλήρεις μεραρχίες την 3η, 6η, 11η, 13η, και μια ταξιαρχία της 10ης Μεραρχίας,

Ο ήρωας αντισυνταγματάρχης Κορομηλάς, έπεσε στη μάχη του Κιλκίς.

η οποία περιλάμβανε διπλάσια δύναμη από την ελληνική.

Για να πάρουμε μια εικόνα της εποχής και των αισθημάτων που είχαν κατακλύσει τις καρδιές των Ελλήνων, παραθέτουμε πιο κάτω ένα απόσπασμα από το τηλεγράφημα που έστειλε στο Υπουρ-

γείο Στρατιωτικών το Γραφείο Στρατιωτικών Πληροφοριών της Θεσσαλονίκης στις 21 Ιουνίου 1913:

«[...] Κάθε αξιωματικός και κάθε οπλίτης ήταν ένας ήρωας.[...]Αι λεπτομέρειαι περί ανδρείας των ημετέρων καθ' όλην την έκτασιν του αγώνος συγκινούν την ψυχήν δια της ευγενεστερας υπερηφανείας. Έκαστος αξιωματικός, έκαστος οπλίτης, ήτο εις ήρωσ. Οι στρατιώται ικέτευαν τους αξιωματικούς να μην εκτίθενται εις την πρώτην γραμμήν οι δε αξιωματικοί ματαίως παρότρυναν τους στρατιώτας να προχωρώσι προκαλυπτόμενοι. Εν τω πυρετώ της εφόδου η προφύλαξις αυτών ήτο η τελευταία σκέψις πάντων.

(Γραφείον Στρατιωτικών Πληροφοριών)»

Το πρώτο τηλεγράφημα που εστάλη στην πρωτεύουσα για την ενημέρωση του ελληνικού λαού είναι το εξής:

«Μάχη Κιλκισίου επερατώθη 10^{ην} πρωινήν, των Βουλγάρων εκτοπισθέντων και τραπέντων εις άτακτον φυγήν. Πάντα τα πυροβόλα και πολυβόλα ανερχόμενα εις 60 και πλέον περιήλθον εις χείρας μας. Το Κιλκίσιον καίεται εκ του βομβαρδισμού του πυροβολικού. Ο στρατός προελαύνων καταδιώκει τον εχθρόν προς τελείαν αυτού καταστροφήν.»

Όταν οι Βούλγαροι τράπηκαν σε φυγή προς το χωριό Κιορκούτ (Τέρπουλλο), το Κιλκίς ήταν ζωσμένο από τις φλόγες και πυκνοί καπνοί σκέπαζαν τον ουρανό. Κάπου - κάπου έσκαγε και μια από τις εγκαταλειμμένες οβίδες. Συνάμα στα οχυρωμένα στενά του Καλίνοβου η δέκατη Μεραρχία αγωνιζόταν με σφοδρότητα για να τα καταλάβει. Οι βουλγαρικές οχυρώσεις στο σημείο αυτό είχαν καταστεί απόρθητες. Τα Ευζωνικά όμως Τάγματα της Μεραρχίας αυτής με γενναιότητα, αυταπάρνηση και θάρρος, όρμηξαν και με τη λόγχη κατάφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Στις 6 το απόγευμα το Καλίνοβο είχε πέσει. Τα τηλεγραφήματα, όμως, που στέλνονταν είναι πολύ κατατοπιστικά για τις εξελίξεις του μετώπου.

Σταμάτιος Στ. Κρητικός από τη Σύρο. Ένας από τους ηρωικούς μαχητές, που έδωσε τη ζωή του για την απελευθέρωση του Κιλκίς.

Αναφέρεται πως βρέθηκαν στην περιοχή του Κιλκίς τρία πεδινά πυροβόλα, τέσσερα βλητοφόρα που εγκαταλείφθηκαν από τον εχθρό. Ο Δούσμανης θα σημειώσει πως δεν εξακριβώθη-

κε ο αριθμός των αλωθέντων πυροβόλων και του λοιπού υλικού. Οι απώλειες των Ελλήνων ήταν ανάλογοι προς το μέγεθος και τη σφοδρότητα του τρομερού αγώνα. Ο ακριβής αριθμός δεν έγινε γνωστός στο Γενικό Στρατηγείο. Κατά τα φαινόμενα, γράφει ο αναφερόμενος, δεν θα απέχει πολύ των δέκα χιλιάδων νεκρών και τραυματιών. Μεταξύ αυτών πολλοί αξιωματικοί φέρονται φονευθέντες: έξι διοικητές, οι συνταγματάρχες Καμπάνης και Παπακυριαζής, οι αντισυνταγματάρχες Καραγιαννόπουλος, Καμάρας και Κορομηλάς και ο ταγματάρχης Διαλέττης, οι ταγματάρχες Κουτήφαρης, Κατσιμήδης και Χατζόπουλος, ενώ τραυματίστηκε ο αντισυνταγματάρχης Τερτίπης.¹⁵

Σημειώνεται πως ένας Έλληνας, στρατιώτης του βουλγαρικού στρατού που αυτομόλησε προς τους Έλληνες στο Κιλκίς, ανέφερε πως μόνον γύρω από την πόλη είχαν συγκεντρωθεί 6 πεζικά συντάγματα, το 14ο, 16ο, 24ο, 29ο, 32ο και 41ο, δηλαδή δύναμη 24 χιλιάδων ανδρών. Ολόκληρο το μέτωπο της γραμμής Κιλκίς υπεράσπιζε δύναμη τουλάχιστον 50 χιλ. ανδρών. Σύμφωνα με ασφαλείς πληροφορίες του Γεν. Στρατηγείου του Βασιλιά Κωνσταντίνου όλος ο βουλγαρικός στρατός σε όλο το μέτωπο από το Παγγαίο μέχρι τη Δοϊράνη ανερχόταν κατά την έναρξη των εχθροπραξιών σε 88 περίπου τάγματα πεζικού και 180 πυροβόλα. Εάν στη δύναμη αυτή προστεθεί και ο αναγκαίος αριθμός των λοιπών βοηθητικών υπηρεσιών και σωμάτων, το σύνολο του αντιμέτωπου βουλγαρικού στρατού ανερχόταν σε 120 χιλιάδες άνδρες.

Έτσι, μετά από τριήμερη γιγαντομαχία το Κιλκίς βρισκόταν σε ελληνικά χέρια. Ειδικά για τη μάχη του Κιλκίς οι απώλειες από την ελληνική πλευρά ήταν μεγάλες. Η γη του Κιλκίς ποτίστηκε κυριολεκτικά, από ανδρειωμένο και αγιασμένο αίμα ατρόμητων αγωνιστών που περήφανα έδωσαν την ψυχή τους για την πατρίδα.

Στη μάχη του Κιλκίς σκοτώθηκαν 32 αξιωματικοί και 749 οπλίτες, ενώ τραυματίστηκαν 57 αξιωματικοί και 3.811 οπλίτες. Μεγάλος, αληθινά, φόρος αίματος οι 89 αξιωματικοί και οι 4.560 οπλίτες για τα πανάρχαια τούτα ελληνικά εδάφη.

Ο Βούλγαρος ταγματάρχης Ηλίεςφ δικαιολογώντας τη βουλγαρική ήττα, ομολόγησε τα παρακάτω:

«Αν η κυβέρνησή μου δεν σπεύσει να κλείσει την ειρήνην, ωρισμένως ουδέμία ανθρωπινή δύναμις θα δυνηθή ν' ανακόψη την προέλασίν σας μέχρι της πρωτεύουσας της Βουλγαρίας.

Ματαίως ελπίζομεν να επωφεληθώμεν της σειράς των άριστα ωχυρωμένων αμυντικών γραμμών μας. Ο στρατός μας δεν αντέχει προ των φοβερών εφόδων σας. Εις το Κιλκίς την ορμήν σας την εξηγήσαμεν κατ' αρχάς ως δείγμα της εσχάτης απελπισίας σας. Μόνον μανιακοί, μεθυσμένοι ή απελπισμένοι θα έκαμναν τοιαύτας φρενήρεις επιθέσεις, ακάλυπτοι, δεκατιζόμενοι, εναντίον των πυροβολείων. Αλλ' επείσθημεν κατόπιν ότι αι θυελλώδεις έφοδοι σας, με τας οποίας επετύχατε την μείωσιν του ηθικού των ανδρών μας, δεν ήσαν αποτέλεσμα παραλογοισμού ή απελπισίας, αλλ' ανάγονται εις σύστημα ιδιαίτερον, εις την άγραφον εκείνην τακτικήν του στρατού σας, την σύμφωνον προς την εθνικήν ιδιοσυγκρασίαν σας».

Οι Βούλγαροι φεύγοντας από το Κιλκίς τράβηξαν βόρεια και οχυρώθηκαν γύρω από τη Δοϊράνη. Ο ελληνικός στρατός, ακούραστος, τους καταδίωκε μέχρι να καταφέρει την ολοσχερή καταστροφή τους.

Από τον πρώτο ακόμα βαλκανικό πόλεμο, όταν όλα τα χριστιανικά κράτη της βαλκανικής χερσονήσου συμμαχούν κατά της Τουρκίας, ήταν τόσο προπαρασκευασμένο το έδαφος στην Ευρώπη υπέρ της Βουλγαρίας, ώστε όλα τα κράτη να νομίζουν ότι το κύριο βάρος του πολέμου είχε πέσει σ' αυτήν, ενώ οι υπόλοιποι σύμμαχοι απλά θα την βοηθούσαν.

Η πολιτική αυτή αποσκοπούσε στη μετά του πολέμου διαμοίραση, όπου όλα τα ευρωπαϊκά κράτη θα συνηγορούσαν στην κατά το δυνατό ανάλογη διαμοίραση της διαμελισμένης Ευρωπαϊκής Τουρκίας, ως προς την προσφορά του κάθε κράτους. Επομένως, θα ευνοούνταν η Βουλγαρία. Για τον σκοπό αυτό ανταποκριτές εφημερίδων, στρατιωτικοί κριτικοί, πρόχειροι ιστορικοί, ύμνησαν προκαταβολικά νίκες υπέρ της Βουλγαρίας που ποτέ δεν έγιναν.

Οι Βούλγαροι πλήρωναν αφειδώς για το σκοπό αυτό, ώστε η κοινή γνώμη της Ευρώπης να πιστεύει ότι ο βαλκανικός πόλεμος ήταν κύρια βουλγαρικός. Εκμηδενίστηκαν οι ελληνικές και οι σερβικές νίκες και διαφημίζονταν συστηματικά και έντεχνα οι Βούλγαροι, ώστε να πιστεύεται ότι ο βουλγαρικός στρατός ήταν αήττητος. Τέτοια ήταν η προπαγάνδα αυτή, ώστε και ορισμένοι κύκλοι των Αθηνών να πιστεύουν στον ψεύτικο αυτό βουλγαρικό θρύλο. Όσοι επήλθε η μάχη του Κιλκίς και τα κάλυψε όλα.

Αναφάνηκε το ποιόν του βουλγαρικού στρατού και αυτό του ελληνικού που αποδείχτηκε αντάξιο κάθε προγονικού στρατού. Πάνω από 45.000 άνδρες του βουλγαρικού στρατού σκορπίστηκαν κυριολεκτικά μπροστά στον ηρωισμό των Ελλήνων. Η Ευρώπη εξεπλάγη από τη νικηφόρα ελληνική έκβαση του

πολέμου και ο ψεύτικος και άριστα καλλιεργημένος βουλγαρικός θρύλος γκρεμίστηκε στο Κιλκίς, παρ' όλη την πολύμηνη οχύρωσή του από τους Βουλγάρους.

Η μάχη του Κιλκίς δεν προξένησε μονάχα θαυμασμό σε κάθε λαό, αλλά και παραδειγματισμό πως ο ελληνικός λαός γνωρίζει να πολεμά με αυταπάρνηση και ηρωισμό για τα ιερά δίκαια του. Σχετικά ο ιστορικός Έντουαρτ Ντριώ γράφει: «Η λαμπρή νίκη που ο ελληνικός στρατός διεξήγαγε στο Κιλκίς και η κεραυνοβόλα εκστρατεία που διεύθυνε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος κατά μήκος του Στρυμόνος στο δρόμο για τη Σόφια, άλλαξε την τροχιά της παγκοσμίου ιστορίας, αφού, ό,τι κι αν συμβαίνει στα Βαλκάνια, δεν είναι ξένο προς τις Μεγάλες Δυνάμεις δεδομένου ότι στα Βαλκάνια παίχτηκαν οι τύχες της Ευρώπης και του κόσμου»

Το Ηρώον του Κιλίκις. Αιώνια μνήμη και δόξα για αυτούς που έπεσαν μαχόμενοι υπέρ πατρίδος.

Υποστράτηγοι

Κωνσταντίνος Δαμιανός (1853-1915)

Αξιωματικός του Πυροβολικού. Καταγόταν από την Ύδρα. Έλαβε μέρος, με το βαθμό του ταγματάρχη, στους πολέμους κατά της Τουρκίας (1897, 1912-1913), και ως υποστράτηγος κατά της Βουλγαρίας (1913). Κατά τη διάρκεια του πολέμου 1912-1913 οδήγησε την 3^η Μεραρχία στην κατάληψη της Κορυτσάς ενώ συμμετείχε σε όλες τις μάχες που διεξήχθησαν μετέπειτα. Μετά το τέλος του πολέμου ανέλαβε τη διοίκηση του 4^{ου} Σώματος Στρατού.

Κωνσταντίνος Κάλαρης (1858 - 1940)

Αξιωματικός του Μηχανικού. Καταγόταν από Αθήνα. Πήρε μέρος στον πόλεμο του 1897. Το 1905 ως ταγματάρχης τοποθετήθηκε στο σώμα των γενικών επιτελών μέχρι το 1909. Το 1911 και για ένα χρόνο ανέλαβε τη διοίκηση των στρατιωτικών Σχολείων Ευελπίδων και υπαξιωματικών. Η γαλλική οργανωτική αποστολή τον τοποθέτησε διοικητή της 2^{ης} Μεραρχίας, την οποία και οδήγησε στη μάχη του Μπιζανίου. Στην ίδια μάχη, έχασε το γιο του έφεδρο ανθυπολοχαγό Σπυρίδωνα. Τραυματίστηκε στη μάχη της Κρέσνας. Αφού έλαβε το βαθμό του αντιστράτηγου, χρημάτισε Πρόεδρος του Αναθεωρητικού δικαστηρίου, διοικητής του Α' Σώματος Στρατού (1914), υπουργός των Στρατιωτικών (1916) οπότε και αποστρατεύθηκε την 21^η Ιουνίου του 1918.

Κωνσταντίνος Μοσχόπουλος (1854-1942)

Αξιωματικός του Πυροβολικού. Καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη. Πήρε μέρος στον πόλεμο του 1897, ενώ κατά τους βαλκανικούς πολέμους επικεφαλής της 4ης Μεραρχίας συντέλεσε στην απελευθέρωση των Ιωαννίνων. Στην τελευταία φάση του ελληνοβουλγαρικού πολέμου τέθηκε επικεφαλής τμήματος στρατιάς αποτελούμενου από την 4^η και 2^η Μεραρχία. Μετά το τέλος του πολέμου ανέλαβε διοικητής του Γ' Σώματος Στρατού, τη αρχηγία του Γενικού Επιτελείου, τη στρατιωτική διοίκηση Ηπείρου και Κερκύρας, ενώ το 1922 διορίστηκε Γενικός Διοικητής Θεσσαλονίκης.

Στέφανος Γεννάδης (1858-1922)

Αξιωματικός του Μηχανικού. Συμμετείχε ως λοχαγός στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Του ανατέθηκε η διεύθυνση του μηχανικού και αργότερα η επιθεώρηση του ίδιου σώματος. Στους Βαλκανικούς Πολέμους υπηρέτησε αρχικά με το βαθμό του συνταγματάρχη ως διοικητής ανεξάρτητου αποσπάσματος, ενώ μετά την 26^η Οκτωβρίου προήχθη σε υποστράτηγο ως διοικητής της 5^{ης} Μεραρχίας. Μετά την υπογραφή της ειρήνης παρέμεινε επικεφαλής της ίδιας Μεραρχίας στη Δράμα, ενώ αργότερα ανέλαβε διοικητής του 4^{ου} Σώματος Στρατού. Το 1917 και αφού είχε προηγηθεί η κατάληψη της Καβάλας από τον γερμανικό στρατό, παραιτήθηκε. Ανακλήθηκε στην ενεργό υπηρεσία το 1920 αναλαμβάνοντας την αρχηγία της χωροφυλακής ενώ το 1921 την ανώτερη στρατιωτική διοίκηση της παλαιάς Ελλάδας.

Συνταγματάρχες

Ιωάννης Παπακουριαζής (1857-1913)

Αξιωματικός του Πεζικού. Καταγόταν από την Υπάτη. Πήρε μέρος στους Βαλκανικούς Πολέμους ως διοικητής του 4ου Συντάγματος Πεζικού. Σκοτώθηκε στην προσπάθειά του να καταλάβει τον λόφο του Προφήτη Ηλία στην περιοχή του Λαχανά.

Αντώνιος Καμπάνης (1857-1913)

Αξιωματικός του Πεζικού. Καταγόταν από την Άνδρο. Κατά τη διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου, πήρε μέρος ως διοικητής του 8^{ου} Συντάγματος Πεζικού σε μάχες στις περιοχές της Θεσσαλίας, Μακεδονίας και Ηπείρου. Σκοτώθηκε στη μάχη του Κιλκίς, όταν, ενώ παρατηρούσε το πεδίο της μάχης, μια οβίδα ανατινάχθηκε ακριβώς από πάνω του.

Αντισυνταγματάρχες

Αντώνιος Καμάρας (1854-1913)

Αξιωματικός του Πεζικού. Καταγόταν από την Κέα. Πήρε μέρος στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Τραυματίστηκε στη μάχη του Κιλκίς, διοικώντας το 16^ο Σύνταγμα Πεζικού και εξέπνευσε στο Γενικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης

Κωνσταντίνος Καραγιαννόπουλος (1859-1913)

Αξιωματικός του Πεζικού. Καταγόταν από τη Λειβαδιά. Σκοτώθηκε στη μάχη του Κιλκίς διοικώντας το 7^ο Σύνταγμα Πεζικού.

Ταγματάρχες

Ιωάννης Βελισσαρίου (; - 1913)

Αξιωματικός του Πεζικού. Διακρίθηκε στη μάχη της Μελούνας κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Ανήκε στους πρωτεργάτες της επανάστασης του 1909. Το 1910 μετέφρασε το κλασικό σύγγραμμα του Φος «Περί των αρχών του Πολέμου». Αναδείχθηκε σε μια από τις κορυφαίες μορφές των Βαλκανικών Πολέμων. Ως διοικητής τάγματος Ευζώνων απελευθέρωσε την πόλη των Ιωαννίνων. Σκοτώθηκε στην περιοχή της Άνω Τζουμαγιάς την 13^η Ιουλίου 1913. Οι στρατιώτες του είχαν δώσει το προσωνύμιο «Μαύρος Καβαλάρης»

Αντώνιος Κουτηφάρης (1862-1913)

Γεννήθηκε στο Βαρούσι. Πήρε μέρος στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, ενώ σκοτώθηκε στη μάχη του Κιλκίς.

Φωκίωνας Διαλέττης (; - 1913)

Αξιωματικός του Πεζικού. Καταγόταν από τη Χρυσοβίτσα Αιτωλοακαρνανίας. Πήρε μέρος στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και στους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913) Σκοτώθηκε καθώς το τάγμα του καταλάμβανε ένα από τα υψώματα της περιοχής του Κιλκίς.

Όλες οι προτομές διατηρούνται σε καλή κατάσταση και η όποια φθορά που έχουν υποστεί σχετίζεται με την οξείδωση κατά την πάροδο του χρόνου.

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΚΙΛΚΙΣ

ΑΜΠΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Γεννήθηκε στη Βιζύη της Ανατολικής Θράκης το 1884. Διετέλεσε σπλαρχηγός του εθνικού αγώνα της περιόδου 1907-1909 στην περιοχή των 40 Εκκλησιών και κατά την διάρκεια μιας συμπλοκής με βούλγαρους Κομιτατζήδες σκότωσε τον αρχηγό τους Σισμάνωφ. Κατά το έτος 1912 ήρθε στην Ελλάδα και κατατάχτηκε εθελοντής

στο 2ο Τάγμα Ευζώνων, 2ο λόχο, με διοικητή του λόχου τον Λιχαδιώτη και Μέραρχο τον Παρασκευόπουλο. Έλαβε μέρος στις επιχειρήσεις της Δυτικής Μακεδονίας στον κατά της Τουρκίας πόλεμο και ειδικότερα στη μάχη του Σαρανταπόρου το 1912. Εν συνεχεία έλαβε μέρος στη μάχη του Κιλκίς το 1913 από την κατεύθυνση του Καρασουλίου και Καλλινόβου, τομέα της Χ Μεραρχίας. Ακολουθώντας την Μεραρχία του συμμετείχε στις μάχες της Δοϊράνης, Στρώμνιτσας και Πετσόβου, στην οποία και τραυματίστηκε, και αφού επουλώθηκε το τραύμα του έλαβε μέρος στις μάχες Κρέσνας και Τζουμαγιάς.

ΒΑΦΕΙΑΔΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Γεννήθηκε στην Αργυρούπολη του Πόντου το 1888 κι αφού ήρθε εθελοντής στην Ελλάδα κατά τους Βαλκανικούς πολέμους, έλαβε μέρος σε όλες τις μάχες της μονάδας του μεταξύ των οποίων του Οστρόβου, Κούμανο-Καιλλαρίων-Φλώρινας και Κιλκίς. Υπηρέτησε στον 2ο λόχο του 3ου Ταγματος του 16 Συντάγματος Πεζικού της 5ης Μεραρχίας. Διοικητή του λόχου του είχε τον υπολοχαγό Ιπ. Βάχλαν, ο οποίος βρήκε ηρωικό θάνατο κατά την πρώτη ημέρα της τριήμερης μάχης του Κιλκίς, διοικητή Συντάγματος τον Αντ. Καμάρα, που σκοτώθηκε στη μάχη του Κιλκίς, αντισυνταγματάρχη και διοικητή της Μεραρχίας τον Στεφ. Γεννάδιο.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΓΟΥΡΔΗΣ

Γεννήθηκε στις Άνω Καρυές της Μεγαλόπολης Αρκαδίας το 1888. Από νεαρή ηλικία μετανάστευσε στην Αμερική, με την έκρηξη όμως του Βαλκανικού πολέμου το 1912 κατατάχτηκε ως εθελοντής στο στράτευμα, παρουσιάστηκε στα έμπεδα των Αθηνών. Συμμετείχε στην κατάληψη της Χίου και στη συνέχεια στη μάχη του Κιλκίς.

ΦΟΥΝΤΟΥΚΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Γεννήθηκε το 1895 στο χωριό Τιβίκ του Καυκάσου από πόντιους γονείς. Ήρθε εθελοντής και έλαβε μέρος το 1913 στον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο. Κατά τη διάρκεια της μάχης του Κιλκίς τραυματίστηκε στο πόδι, αλλά συνέχισε με εφ' όπλου λόγχη να μάχεται σώμα με σώμα εναντίον των Βουλγάρων.

(Μαρτυρία Παντελίδη Θεοδώρου)

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

Συνταγματάρχης, διοικητής του ηρωικού 8ου Συντάγματος πεζικού. Ο ατρόμητος Συνταγματάρχης, αφού οδήγησε το Σύνταγμά του από νίκη σε νίκη στο Σαραντάπορο, στα Γιαννιτσά, στη Μανωλιάσα και στα Γιάννενα, μάχεται και πάλι ηρωικά επίκεφαλής του Συντάγματός του Νότια του Κιλκίς. Ξημερώνει η 20η Ιουνίου. Το Σύνταγμα προελαύνει ακάθεκτο κατά των Βουλγάρων. Οι Βούλγαροι προβάλλουν ισχυρή αντίσταση και με τα κανόνια τους χτυπούν μανιασμένα τους Έλληνες. Οι άνδρες του Συντάγματος καλύπτονται για να αποφύγουν τις βουλγαρικές οβίδες. Ατάραχος όμως ο συνταγματάρχης Καμπάνης όρθιος πάνω σε μια πέτρα παρατηρεί με τις διόπτρες του τον εχθρό, ενώ συγχρόνως αποτεινόμενος προς τους επιτελείς αξιωματικούς του φωνάζει «Ειδοποιήσατε αμέσως τα τμήματα να σπεύσουν ταχέως και να επιτεθούν». Η διαταγή του εκτελείται. Οι άνδρες του ορμούν και πάλιν εναντίον των Βουλγάρων, αλλά, ενώ αυτοί προελαύνουν, βουλγαρική οβίδα που εκρήγνυται πάνω του τον πλήττει στο στήθος και τον σωριάζει νεκρό. Ο υπασπιστής του, λοχαγός Τσολακόπουλος, στρέφεται προς τους γύρω του και λέγει: «Προσέξατε να μη μάθη κανείς το θάνατο του συνταγματάρχου μας».

Μαρτυρία από τη μάχη του Κιλκίς

« Ήταν δύο σύγγαμβροι από την Κύμη της Ευβοίας, ο συνταγματάρχης Ιωάννης Π-

πακυριαζής και ο ταγματάρχης Ιωάννης Βελισσαρίου. Και οι δύο λεβέντες. Τα ανδραγαθήματα τους υπήρξαν από τα φωτεινότερα δείγματα ατομικής γενναιότητας. Οι δύο αυτοί συγγενείς είχαν τσακωθεί... σαν σύγγαμβροι που ήσαν. Στην μάχη του Κιλκίς βρέθηκαν οι μονάδες τους να πολεμούν πλάι-πλάι και ο συναγωνισμός των δύο τσακωμένων έφθασε φυσικά στο αποκορύφωμα. Στην τελευταία μάχη, όπως αναφέρει ο Πάγκαλος, επήλθε το δράμα «...Ήρξατο τότε σφοδρότατος καταιγισμός πυρός, κατά την διάρκεια του οποίου οι 6 λόχοι του Βελισσαρίου, προχωρούντες ταχέως έφθασαν εις απόστασιν εφόδου από της πρώτης γραμμής των βουλγαρικών ορυγμάτων. Και είδον το αλησμόνητον θέαμα της εφόδου των 6 ευζωνικών λόχων του Βελισσαρίου, οι οποίοι καθ' άς είχαν οδηγίας υπό του διοικητού των, έβαλον αιφνιδίως ταχύτατον ολιγόλεπτον πύρ εναντίον του εχθρού, μετά το οποίον ώρμησαν ακάθεκτοι και με βροντώδεις αλαλαγμούς εναντίον των επί της πρώτης οφρύος του λόφου βουλγαρικών χαρακωμάτων. Η γραμμή των εφορμώντων λόχων με τας απαστραπτούσας υπό τον ήλιον υπερχιλίας λόγγας ωμοίαζεν προς χαλυβίνην ταινίαν, η οποία απειλητική επήρχετο εναντίον των εχθρικών ορυγμάτων. Ο αγών υπήρξεν μεγαλειώδης. Οι Βούλγαροι ανετράπησαν ή εξοντώθησαν δια της λόγγης. Αυτό ήτο το μεγαλύτερον κατόρθωμα του Βελισσαρίου και με δικαίαν υπερηφάνειαν εφώναξεν εις τον λοχαγόν Ζήραν, άλλον γενναίον, ο οποίος υπηρετούσεν εις το σύνταγμα του Παπακυριαζή, του μπατζανάκη του Βελισσαρίου.

-Βρέ Ζήρα, που είναι ο Διοικητής σου να δη;

ΖΗΡΑΣ: Σκοτώθηκε...

Είχε πέσει προ ολίγου μόλις, μαχόμενος με τον ίδιον απaráμιλλον τρόπον. Και τότε το πρόσωπον του συγγάμβρου «εμαύρισεν από το πένθος». Έβγαλε το πηλίκιόν του, έκαμε τον σταυρό του, εδάκρυσεν και ετράβηξεν μπροστά με περισσοτέραν ορμή. Εκεί παρακάτω στη Τζουμαγιά, στο υψόμετρο 1378, τον περιμένε κι αυτόν ο Χάρος».

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΣΤΗ ΛΑΦ ΚΙΛΚΙΣ ΜΕ ΘΕΜΑ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΣ

ΕΚΔΡΟΜΗ ΣΤΗΝ ΚΑΣΤΟΡΙΑ

*Ευχαριστούμε
πολύ τους καθηγητές μας*

- *κ. Φουντουκίδη*
- *κα. Σταματοπούλου*
- *κ. Πολυχρονιάδη*
- *κ. Σαμουηλίδη*

για την πολύτιμη βοήθεια τους!

*Τα ευχαριστήρια μας να δώσουμε και στην κα. Χρύσα, που μας
έδωσε σημαντικές πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό για τον
πατέρα της Γεώργιο Αργυρίου.*